

Irena Zaleskienė

SOCIALINĖS VEIKLOS VADOVAS

Knyga mokytojui

VILNIUS, 2008.

TURINYS

Pratarmė.....	3
Įvadas.....	6
I. Dalyvavimas kaip aktyvaus pilietiškumo raiška (teoriniai socialinės veiklos pagrindai).....	10
1. 1. Aktyvaus pilietiškumo ugdymo kontekstas, jo sąlygota pilietiškumo samprata..	10
1. 2. Piliečių dalyvavimas ir jo teisinis reglamentavimas.....	14
1. 3. Vaikų ir jaunimo dalyvavimo ypatumai ir reglamentavimas.....	16
1. 4. Dalyvavimo sričių apibrėžtis ir Lietuvos moksleivių dalyvavimo raiška.....	20
II. Socialinio aktyvumo ugdymo metodikos.....	26
2. 1. Mokymasis tarnaujant.....	28
2. 1. 1. Samprata	28
2. 1. 2. Metodikos modeliai, naudingumas, įgyvendinimo etapai	29
2. 2. Socialinių projektų mokymo metodika “Imkis atsakomybės“.....	32
2. 2. 1. Bendras metodikos apibūdinimas.....	32
2. 2. 2. Metodikos įgyvendinimas mokinių socialinėje veikloje.....	33
2. 3. „Struktūruotos akademinės kontraversijos“ metodika.....	55
2. 3. 1. Trumpas projekto ir Svarstymų medologijos pristatymas.....	55
2. 3. 2. Konkretus metodikos taikymo pavyzdys.....	57

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA

PRIEDAI

Pratarmė

Šis leidinys parengtas Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos (2006) iniciatyva ir atspindi autorės pastarųjų metų pastangas, dalyvaujant nacionalinių pilietiškumo ugdymo programų bei standartų atnaujinime, inicijuojant ir vykdant regioninius, nacionalinius, tarptautinius edukacinius projektus, atliekant jaunimo visuomeninio dalyvavimo tyrimus, dėstant pedagoginiame universitete bei dirbant su kolegomis pilietiškumo ugdytojais ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje pasiūlyti adekvačius ir mokyklinėms bendruomenėms prieinamus formalaus pilietiškumo ugdymo ir bendruomeninio gyvenimo integravimo metodus ir būdus. Todėl natūralu, jog teikiamas metodinis leidinys jokia būdu negali būti laikomas vien tik autoriniu darbu, o veikiau, rezultatyvaus bendradarbiavimo pavyzdžiu.

Leidinyje „Socialinės veiklos vadovas“ skiriamas visiems pedagogams, kurie rūpinasi jaunimo aktyvaus pilietiškumo ugdymu, o ypač tiems, kurie yra ir bus atsakingi už pagrindinės mokyklos mokinių socialinės veiklos organizavimą (tokia veikla nuo 2007/2008 mokslo metų yra privaloma visiems 5-10 ir I – II gimnazijų klasių mokiniams). Autorė mano, jog leidinys bus naudingas ne tik pilietiškumo ar socialinių mokslų, bet ir etikos, gamtos mokslų, kalbų mokytojams, užklasinio darbo organizatoriams, socialiniams darbuotojams bei klasių auklėtojams.

Teikiama metodinė knyga yra inovatyvi ta prasme, jog tai pirmas bandymas teikti metodikas padedančias integruotai ugdyti kognityvinius (*bendruomenės pažinimo ir tyrinėjimo*), praktinius (*socialinio dalyvavimo ir pokyčių inicijavimo*), vertybinius (*socialinių ryšių kūrimo ir palaikymo*) pilietiškumo kompetencijos aspektus, tuo pat metu padedant tenkinti vietos bendruomenės poreikius, arba net ir platesnės pilietinės visuomenės poreikius. Svarbu pažymėti, jog visos leidinyje teikiamos idėjos ir metodikos analizuojamos išimtinai atnaujintų pilietiškumo ugdymo programų (2008) kontekste. Be to, mokytojams pateikiama šiek tiek platesnės teorinės medžiagos apie dalyvavimą kaip aktyvaus pilietiškumo raišką ir dalyvavimo tipologiją, apie Lietuvos piliečių Konstitucines dalyvavimo galimybes ir jaunimo pilietinio dalyvavimo ypatumus, pristatomi dalyvavimo bei socialinės informacijos suvokimo modeliai. Ši informacija, manoma, pagilins ir pačių mokytojų supratimą apie pilietinį, socialinį dalyvavimą ir, be abejonės, pagelbės ruošiantis pilietiškumo

ugdymo pamokoms, paskaitoms ir pan. Todėl tikėtina, jog ši knyga ras tinkamą vietą pilietinės edukacijos bibliotekoje.

Socialinės veiklos vadovas buvo sumanytas ir rengtas kaip metodinės gairės, kurios toliau turėtų būti tobulinamos kartu su praktikais: edukacinio proceso organizatoriais, pilietiškumo ugdytojais, pedagoginio universiteto dėstytojais ir studentais, jaunimo organizacijų atstovais. Žodžiu, su visais, kurie yra pasirengę ir jaučia pareigą stiprinti mokinių bendruomeninio solidarumo jausmą bei praktinį patyrimą jį stiprinant. Tam autorė tikisi sutelkti būrelį bendraminčių jau nuo rugsėjo pirmosios dienos, pradėsiančių ne tik naudotis šiomis gairėmis mokyklų praktikoje, bet pasiryžusių bei įsipareigojusių reflektuoti savo patirtį, kartu rengti projektų įgyvendinimo modulius ir kitaip bendradarbiauti, tobulinant Socialinės veiklos vadovą ir tuo pačiu, pilietiškumo ugdymo metodikas. Šiuo požiūriu metodinis leidinys turi eksperimentinį (pilotinį) pobūdį.

Socialinės veiklos vadovą sudaro Įvadas, dvi dalys ir priedai:

Įvade, trumpai pristatomas Lietuvos piliečių elgsenos kontekstas; brėžiami bendrieji socialinės veiklos organizavimo mokykloje metmenys, socialinės veiklos, kaip reglamentuotos veiklos, atsiradimo pagrindinėje mokykloje kontekstas, priežastys ir reikalingumas; pristatomi pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys mokinių socialinę veiklą Lietuvos mokyklose.

Pirmojoje dalyje aptariami teoriniai pilietinio dalyvavimo aspektai bei Lietuvos piliečių konstitucinės dalyvavimo galimybės, vaikų ir jaunimo dalyvavimo modeliai, kurie grindžiami, teorinėmis užsienio autorių išvalgomis bei šio leidinio autorės atliktų tyrimų duomenų analize.

Antrojoje dalyje pristatomos trys šiuo metu pasaulyje paplitusios ir kai kuriose Lietuvos mokyklų bei Vilniaus pedagoginiame universiteto Socialinės komunikacijos instituto bendruomenėse jau išbandytos aktyvaus, socialiai orientuoto pilietiškumo ugdymo metodikos: „Mokymasis tarnaujant (Service learning); Socialinių projektų mokymo metodika „Imkis atsakomybės“ ir „Struktūruotos akademinės kontraversijos“ metodika.

Prieduose pateikiami atnaujinti pilietiškumo ugdymo pagrindinėje mokykloje standartai ir metodikoms reikalinga dalijamoji medžiaga, kurią pedagogai galės kopijuoti ar kitaip ją naudoti ugdomajame procese.

Aukščiau minėta, jog šis leidinys yra daugelio žmonių bendradarbiavimo rezultatas, todėl nuoširdžiai norėčiau padėkoti:

Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ir vidurinio ugdymo skyriaus vedėjai dr. Loretai Žadeikatei už paskatinimą imtis šio nelengvo leidinio rengimo darbo;

Švietimo plėtotės Centro specialistams dr. Linui Jašinauskui ir Gintai Orintienei už teiktą organizacinę, dalykinę ir metodinę paramą;

Vilniaus Gabijos, Radviliškio Lizdeikos, Elektrėnų Versmės gimnazijų, Ukmergės Užupio, Mažeikių Ventos ir Mažeikių Sodų, Vilniaus M. Mažvydo ir Ažuolyno vidurinių mokyklų bendruomenėms už entuziastingą idėjų palaikymą ir įvardintų metodikų diegimą ugdymo procese (2004-2008). Ir ypač Mažeikių vidurinės mokyklos direktorei Ramunei Badaukienei už pastangas pilietiškumo ugdymo metodikas diegti ne tik mokyklos, bet ir vietos bendruomenėje.

Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos instituto dėstytojoms, tobulinančioms ir diegiančioms metodikas į studijų procesą.

Tai pat knygos rengėja dėkinga užsienio partneriams:

Konstitucinių teisių fondui Los Andžele (už paramą rengiant socialinių projektų metodiką „Imkis atsakomybės“)

Čikagos Konstitucinių teisių fondui, Vašingtono Street Law organizacijai už kvalifikacinę paramą, kuriant ir diegiant „Struktūruotos Akademinės kontraversijos“ metodiką, už sudarytą galimybę daugeliui pilietiškumo ugdymo, bendruomeninės socialinės veiklos organizatorių betarpiškai, susipažinti su bendruomenės telkimo patirtimi lankantis užsienio mokyklose.

Bet kokie komentarai, pastabos, pasiūlymai, padėsiantys tobulinti ne tik šį leidinį, bet apskritai socialinės veiklos projektavimą mokykloje, yra labai laukiami.

Su dėkingumu, autorė.....

Įvadas

Kiekvienam, paėmusiam į rankas šią knygą pirmiausiai gali kilti klausimas, kodėl pagrindinės mokyklos mokiniams įvedama privaloma socialinė veikla?. Kas paskatino švietimo politikus imtis radikalių priemonių mokinių socialiniam aktyvumui skatinti? Ir kas iš esmės nulėmė būtent Socialinės veiklos vadovo parengimą ir išleidimą?

Atsakymų, manau, galima ieškoti politiniame, socialiniame, edukaciniame šių dienų visuomenės kontekste, o į privalomos socialinės veiklos atsiradimą pagrindinėje mokykloje galima žvelgti kaip į tam tikrą atsaką pilietinės visuomenės iššūkiams, kylantiems ne tik Lietuvoje, bet ir kitose pasaulio šalyse.

Pirma, trumpai aptariant kontekstą, reikėtų pažymėti, jog daugelio filosofų, sociologų nuomone šiandieninė visuomenė pasižymi socialinio tapatumo silpnėjimu. Visuomenę įvardijus kaip „tinklaveikos visuomenę“, pastebima, jog nyksta pasitikėjimas ne tik valdžia, bet ir pilietinės visuomenės institucijomis bei organizacijomis, vis menkiau palaikančiomis ryšį su „žmonių gyvenimu bei vertybėmis“ (Castells¹, 2006: 397); su pačia bendruomene kaip socialinio tapatumo buveine. Todėl daroma išvada, jog socialinių tapatumų irimas, prilygsta visuomenės kaip socialinės sistemos irimui ir tai tampa būdingu šiuolaikinės visuomenės požymiu, kuris iš esmės lemia socialinio tapatumo jausmo atsiradimą (arba išnykimą) bei tolimesnę jo plėtotę. Todėl kalbant apie edukacines galimybes daryti įtaka jaunimo socialiniam tapatumui, privalu imti domėn visą socialinių, kultūrinių pokyčių kontekstą. Nes ugdymas yra tam tikras socialinis fenomenas, glaudžiai susijęs su socialine aplinka, su labai konkrečiomis vaikų, jaunuolių supančiomis sąlygomis. Keičiantis šioms sąlygoms, be abejonės turi kisti ir edukacinis procesas bei šio proceso edukacinė raiška. Tokiu būdu, deklaruojami pilietiškumo ugdymo tikslai ir vertybės (demokratija, tautiškumas, socialinis teisingumas, pagarba žmogiškumui, kritinis mąstymas, laisvė, atsakomybė ir kt.) įgauna naujas prasmų dimensijas, kurias būtina suvokti idant galėtume jas prasmingai vartoti praktiniame ugdymo diskurse. Ir tuo pačiu surasti naujų metodologinių ugdymo strategijų, metodų, būdų, kurie integruotų šias naujas dimensijas.

Antra, šiuolaikiniuose Lietuvos piliečių elgsenos diagnostavimo tyrimuose² atskleidžiamas menkas pilietinis aktyvumas, kurį sąlygoja daugelis veiksnių, tame tarpe ir „socialinio solidarumo bendruomenėje nebuvimas“ bei „socialinis susvetimėjimas“ (p. 264). Todėl ypač įžvalgiai

¹ Castells, M., Tapatumo galia. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2006.

² Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A. et. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, 2006

formuluojamos rekomendacijos³, nustatant valstybės politiką švietimo srityje: *būtina vaikų ir jaunimo pilietinio ugdymo turinį iš esmės atnaujinant ir susiejant su politine ir socialine Lietuvos tikrove, orientuojant į pilietinio dalyvavimo ir bendradarbiavimo gebėjimų ugdymą (p.110).*

Trečia, Lietuvos jaunimo visuomeninio aktyvumo tyrimo⁴, atlikto ŠMM užsakymu, duomenų analizė taip pat parodė nedidelį jaunimo aktyvumą (apie 31% 16-24 metų amžiaus jaunimo dalyvauja politinėje, jaunimo organizacijų, bendruomeninėje veikloje). Kita vertus, tyrimas atskleidė ir tai, jog jaunimo pilietinę laikyseną galima identifikuoti kaip „socialiai orientuota“, t. y. jaunimui yra svarbios dalyvavimo paskatos, pavyzdžiui, kitų bendruomenės narių dalyvavimas, „aktyvių piliečių pavyzdys“.

Kaip atsaką į pristatytą vieną iš globalumo aspektų bei į socialinio nepasitikėjimo ir pilietinio pasyvumo tendencijas visuomenėje galima įvardinti darbo grupės parengtą (autorė buvo viena iš šios grupės narių) pilietinio ir tautinio ugdymo programą (beje, ši programa parėmė ir Socialinio darbo vadovo parengimą). Todėl,

Ketvirta, „Ilgalaikėje pilietinio ir tautinio ugdymo programoje ir šios programos įgyvendinimo priemonėse“⁵, patvirtintose Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. X -818 (Žin., 2006, Nr.102-3939), numatyta „*bendrojo lavinimo mokyklų žemesniųjų klasių programas papildyti socialinį solidarumą ir pilietinį tautinį aktyvumą skatinančia visuomenei naudinga veikla, kartu su socialiniais partneriais kurti ir įgyvendinti šios veiklos projektus*“ (priemonė 1. 4);

Penkta, atnaujintoje pilietiškumo ugdymo programoje⁶, patvirtintoje ekspertų komisijoje (2008.05.16; Nr. SD -25) ir Bendrojo ugdymo turinio Taryboje ryškus dėmesys skiriamas *socialiai orientuoto pilietiškumo aspektui, akcentuojančiam socialinių visuomeninių reiškinių nagrinėjimą bei mokinių aktyvų dalyvavimą, sprendžiant socialines mokyklos ir vietos bendruomenės problemas.*

³ Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos. Vilnius: Versus Aureus, 2006.

⁴ Zaleskienė, I. (tyrimo grupės vadovė), Kviesskienė, G., Gulbinas, R., Žemaitytė-Misiūnienė, G. “16 -24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis dalyvavimas”: tyrimo ataskaita. Vilnius : [s.n.], 2006. 84, [1] p. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/16-24_amz_jaun_visuom_dalyv.pdf.

⁵ Ilgalaikę pilietinio ir tautinio ugdymo programą ir programos įgyvendinimo priemones, 2006. Prieiga per internetą: www.smm.lt.

⁶ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Pilietiškumo ugdymas, 2008. Prieiga per internetą: www.pedagogika.lt

Šešta, 2008–2009 mokslo metų bendruosiuose ugdymo planuose⁷, patvirtintuose Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1424 (Žin., 2008, 05.29 Nr. 61-2320) nurodoma, jog *dešimt ugdymo proceso dienų per mokslo metus turi būti skiriama kultūrinei, meninei, pažintinei, kūrybinei, sportinei, praktinei, socialinei, prevencinei veiklai ir šios dienos įskaičiuojamos į mokymosi dienų skaičių* (punktas 11.7). Be to, nurodoma, jog *„Socialinė veikla pagrindiniame ugdyme yra privaloma ir jai skiriama ne mažiau kaip 5 pamokų (valandų) trukmės veikla per mokslo metus. Ši veikla yra ugdymo proceso dalis, gali būti vykdoma ugdymo proceso, skirto kultūrinei, meninei, pažintinei, kūrybinei, sportinei, praktinei, socialinei veiklai, metu. Socialinė veikla siejama su pilietiškumo ugdymu, mokyklos bendruomenės projektais, kultūrinėmis bei socializacijos programomis...“* (33 punktas). Pabrėžiama, jog *„pilietiškumo pagrindų ugdymas gali būti integruojamas su socialine veikla“* (36.4.1 punktas).

Aukščiau įvardintuose dokumentuose socialinė veikla apibūdinama, kaip neatskiriama bendrojo pagrindinio ugdymo dalis, todėl ji turi būti įtraukta į mokyklos ugdymo planą ir būtinai turi būti siejama su bendraisiais mokyklos tikslais ir uždaviniais, formuluotais atnaujintose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (www.pedagogika.lt) ir ypač su Pilietiškumo pagrindų programoje reglamentuotu pilietinių kompetencijų ugdymu (*pažinimo ir tyrinėjimo; socialinių pokyčių inicijavimo; socialinių ryšių kūrimo ir palaikymo*). Be to, siūloma socialinę veiklą sieti su turimais mokyklos ištekliais bei mokykloje vykdoma praktika (bendruomenės projektais, kultūrinėmis ir socializacijos programomis, tradicijomis ir pan.), atsižvelgti į ryšių su vietos bendruomene pobūdį; į mokinių amžiaus tarpinių ypatumus (siūloma organizuoti pagal mokymosi koncentrus, o specialiosiose mokyklose – ir pagal sutrikimų pobūdį):

5 - 6 klasių mokinių veikla turėtų būti labiau orientuota į mokinių socialinių ryšių kūrimą ir stiprinimą pačioje klasės, mokyklos bendruomenėje. Pavyzdžiui, dalyvaujant aplinkos tvarkymo ir švaros palaikymo, savitarpio pagalbos (pvz. pagalba neįgaliam draugui), geros kaimynystės akcijose ir pan.

7 - 8 klasių mokinių veikla turėtų būti labiau orientuota į pilietiškumo bei atsakingo dalyvavimo gebėjimų ugdymą, jų plėtotę, dalyvaujant mokyklos savivaldoje, vietos bendruomenės ir jaunimo organizacijų veikloje. Pavyzdžiui, rengti kultūrinius renginius bendruomenės nariams, dalyvauti šalpos ir socialinės paramos akcijose, tirti bendruomenės

⁷ 2008–2009 mokslo metų bendrieji ugdymo planai, 2008. Prieiga per internetą: www.smm.lt

narių poreikius ir padėti juos tenkinti (pavyzdžiui, padėti mokymosi sunkumų, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams) ir pan.

9 - 10 klasių mokinių veikla galėtų būti orientuota į platesnio visuomeninio konteksto suvokimą; visuomeninės atsakomybės; aktyvumo motyvacijos skatinimą, susipažįstant su darbo rinkos poreikiais, identifikuojant savo galimybes bei poreikius, prisiimant atsakomybę už savo pasirinkimus.

Drįstame pateikti keletą bendrų siūlymų dėl socialinės veiklos planavimo (leidžiamoje knygoje šioje vietoje bus pateikta vaizdi socialinės veiklos planavimo loginė schema). Kita vertus, kiekviena mokykla jau savaime turi vienokio ar kitokio patyrimo, organizuojant užklasinę ar projektinę veiklą. Konkretizuoti siūlymai, įvardintos veiklos pavyzdžiai bus nagrinėjami II skyriuje, pristatant konkrečias metodikas.

Pirmas žingsnis, kurio turėtų imtis mokytoja, atsakinga už socialinę veiklą mokykloje, suburti iniciatyvių mokytojų komandą, kuri bendradarbiautų visus mokslo metus.

Antras žingsnis, komandoje išsipareigoję dirbti mokytojai, sutaria dėl galimos veiklos pobūdžio, įvardija problematiką (atsižvelgdami į realų valandų skaičių, kurį ketinama skirti socialinei veiklai), numato kokiose įvairių dalykų turinio vietose geriausiai integruoti šią veiklą (būtina tiksliai veiklą planuoti laikui (5 valandos), kuris numatytas socialinei veiklai 2008 – 2009 mokslo metų bendruosiuose ugdymo planuose, įtraukiant ir valandas, skirtas pilietiškumo pagrindų dalykui, projektinei veiklai ir pan.) **Taip sukuriami unikalūs būtent tai mokyklai būdingos socialinės veiklos programos metmenys** (veiklos turinys, skiriamos valandos, parenkama metodika, numatomas proceso ir rezultatų vertinimas, paskiriami atsakingi asmenys (mokytojai ir būtinai mokiniai).

Trečias žingsnis, su parengtais metmenimis supažindinami mokytojai, tam tikro koncentro mokiniai, vietos bendruomenės nariai, su kuriais ketinama bendradarbiauti.

Ketvirtas žingsnis, vykdoma veikla.

Penktas žingsnis, apie veiklą informuojama visa mokyklos, vietos (kaimo ar miestelio bendruomenė, seniūnijos ar miesto gyventojai) bendruomenė per žiniasklaidos priemones.

Šešta žingsnis, viešai pristatomi ir diskutuojami veiklos rezultatai.

Septintas žingsnis, skleidžiama ir toliau plėtojama praktinė (jau patobulinta) mokinių patirtis bendruomenėje.

Planuojant ir įgyvendinant mokinių socialinę veiklą be šio Vadovo siūloma pasinaudoti per pastarąjį dešimtmetį parengta ir mokyklose esančia metodine literatūra pilietiškumo ugdymo, aplinkosaugos, projektų organizavimo ir kt. temomis. Mokyklų bendruomenės, atsakingai planuojančioms ir sėkmingai įgyvendinančioms mokinių socialinę veiklą, bus pakviestos dalytis veiklos patirtimi.

I. DALYVAVIMAS KAIP AKTYVAUS PILIETIŠKUMO RAIŠKA

1. 1. Aktyvaus pilietiškumo ugdymo kontekstas ir jo sąlygota socialinio dalyvavimo samprata.

Pastaraisiais dešimtmečiais aktyvaus pilietiškumo ugdymas laikomas vienu iš svarbiausių atviros, demokratinės, humaniško principais besivadovaujančios visuomenės kūrimosi veiksmų. Ir šis veiksnys yra sąlygojamas ir socialinių, ir ugdymo sampratos pokyčių. Pilietiškumo ir pilietiškumo ugdymo samprata, kuriai įtaką darė ir tebedaro visuomeniniai pokyčiai, nuolat kinta. Remiantis šiuolaikinės visuomenės analitikų (Bauman⁸, 2002; Castells⁹ 2006) išvalgomis galima pastebėti, jog nors daugelis klausimų traktuojami savaip, vieningai sutariama dėl globalizacijos pasekmių visuomenėms, įvardinant jas, kaip beribę *migraciją* (išteklį, kapitalo, žmonių ir kt.); *susvetimėjimą* (tarp asmenų bei jų grupių; tarp piliečių ir jų išrinktos valdžios; tarp tautų; tarp valstybių ir pan.); *didėjančius socialinės atskirties mastus* (kiekvienoje visuomenėje atsiranda vis daugiau asmenų ir jų grupių, kurios atskirtos nuo pagrindinių galimybių pasinaudoti savo teisėmis ir laisvėmis, socialinėmis gėrybėmis; komunikacijos priemonėmis ir t. t.). Akivaizdu, jog visuomenės ieško būdų ir mėgina įgyvendinti įvairias priemones šioms pasekmėms sušvelninti. Todėl ir pilietiškumo ugdymas, kaip edukacinis reiškinys šiandieniam pasaulyje jau nebėra pats sau tikslas. Jis tampa priemone globalizacijos keliamoms problemoms spręsti (pavyzdžiui, socialinei atskirčiai švelninti, piliečių pasitikėjimui bei socialiniam solidarumui stiprinti). Tačiau pilietiškumo ugdymas kaip edukacinis procesas, būdamas priemone globalizacijos pasekmėms švelninti, ir pats yra veikiamas globalizacijos. Autorė, remdamasi sociologų išvalgomis formuluoja keletą iššūkių, kylančių pačiai pilietiškumo bei pilietiškumo ugdymo sampratai:

Nykstantis pagrindinis pilietiškumo sandas: konkretaus piliečio santykis su valstybe. Niekas niekada neabejojo, jog pilietybė yra tam tikras asmens ir valstybės santykis. Šio santykio puoselėjimas ir buvo laikomas pagrindiniu pilietiškumo ugdymo tikslu. Tačiau šiandien nyksta ribos tarp valstybių, atsiranda nauji integraciniai dariniai. Šių darinių (pavyzdžiui, Europos sąjungos) gyventojai įgyja piliečio statusą. Tačiau, ką šiame kontekste reiškia Europos Sąjungos pilietis, jeigu Europos Sąjunga nėra valstybė? Ir koks tokiu atveju, tikslas keliamas pilietiniam ugdymui?

Augantis piliečių nepasitikėjimas valdžia ir jos institucijomis. Sociologai (Bauman, 2002; Castells, 2006) fiksuoja augantį reiškinį visame pasaulyje, t. y. nepasitikėjimas vienokiu ar

⁸ Bauman, Z. Globalizacija. Vilnius: Strofa, 2004

⁹ Castells, M., Tapatumo galia. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2006.

kitokiu lygiu reiškiasi visose šiuolaikinėse valstybėse. Jie pažymi, jog globalizacijos sąlygomis išauga valdžios atotrūkis (interesų identifikavimo, laiko pajautimo, geografinė – fizinio atstumo ir kt. prasme) tarp valdžios ir juos išrinkusių (savo įgaliojimus delegavusių) piliečių. Valdžia būdama toli, pavyzdžiui Briuselyje, nebegali žinoti savo rinkėjų poreikių, vadinasi ir tinkamai juo atstovauti. Rinkėjai nebepažįsta, ką ir kodėl išrinko, nebegali dažnai susitikti ir kontroliuoti kaip vykdomi rinkėjų priesakai ir taip dingsta apskritai domėjimasis šiomis institucijomis bei jų veikla, taip atitolsta vieni nuo kitų. Tačiau vienas iš pilietinio ugdymo tikslų ilgą laiką buvo mokytis analizuoti institucijų veiklą, analizuoti politikų sprendimus, mokytis daryti jiems įtaką ir pan. Tad kas dabar turėtų sudaryti pilietiškumo ugdymo turinį? Apie ką mokytis?

Kintanti pilietiškumo samprata. Ilgus šimtmečius pilietiškumo samprata buvo nusistovėjusi ir aiški. Tai vadinamasis *tradicionis (konvencinis pilietiškumas)*: pastangos kurti ir tausoti savo valstybę, paklusimas įstatymams, dalyvavimas rinkimuose, įvairių politinių partijų veikloje, politinėse diskusijose, peticijų, proklamacijų skelbimas ir pan. Tačiau jau keletą dešimtmečių socialiniame ir edukaciniame kontekste vis dažniau vartojama *socialiai orientuoto pilietiškumo samprata* (Torney-Purta, Lehmann, Oswald¹⁰, 2001). Tai sąžiningas savo pareigų atlikimas, ištikimybė savo šeimai, savo tautai, dalyvavimas socialinėse organizacijose, labdaringoje ar kitokioje bendruomenės veikloje. Ir kaip rodo minėtų autorių lyginamieji tyrimai vis daugiau šalių yra vertinama būtent šis pilietiškumas (Lietuva taip pat priklauso šių šalių kategorijai). Literatūros analizės pagrindu, galima išskirti keletą šiuolaikinių pilietiškumo kategorijų: a) asmeniškai atsakingas pilietis, kuris dirba ir sąžiningai moka mokesčius, paklūsta įstatymui, padeda kitiems ir pan.); b) dalyvaujantis pilietis, kuris telkia bendruomenę bendrai veiklai, žino valdžios institucijų funkcijas ir geba jas “pajungti” bendruomeninių problemų sprendimui ir pan.); c) socialinio teisingumo siekiantis pilietis, kuris analizuoja socialinę politiką, pastebi ir stengiasi daryti įtaką socialinės nelygybės apraiškoms ir pan. Be jokios abejonės, šis piliečio tipas gali būti pavadintas sąmoningu piliečiu, darančiu įtaką visai socialinei aplinkai.

Aukščiau trumpai aptarti globalizacijos iššūkiai skatina iš esmės koreguoti iki šiol buvusią tradicinio pilietiškumo bei jo ugdymo sampratą, skatina šalia iki pastaruosius dešimtmečius dominavusios kognityvinės bei afektinės dimensijos, didesnę dėmesį skirti ir praktinio socialinio pilietiškumo ugdymui.

¹⁰ Torney – Purta, Lehmann, R., Oswald, H. and Schulz. Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at age Fourteen. Netherlands: International Association for the Evaluation of Educational Achievements, 2001.

Atsižvelgiant į aptartus iššūkius Lietuvos pilietiškumo ugdymo turinys nuolat atnaujinamas, suteikiant jam naujų perspektyvų, bruožų. Naujoji Pilietiškumo ugdymo programoje (2008) atsisakyta linijinės turinio struktūros (kai temos dėstomos nuosekliai) ir pereita prie turinio dėstymo pagal mokinio veiklos sritis ir ugdomas kompetencijas: *bendruomenės pažinimas ir tyrimas; dalyvavimas bendruomenėje ir pokyčių inicijavimas; socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas*. **Tai yra esminis atnaujintosios programos skirtumas nuo iki tol buvusiųjų.** Šiuo atveju, teorinių temų nagrinėjimas padeda mokiniams kurti savo žinojimą (gilintis į problematiką, ją reflektuoti, įjungti į savo patyrimo lauką ir pan.), ugdytis kompetencijas bei tobulinti bendravimą ir bendradarbiavimą. Be to, projektuojant ugdymo turinį atsižvelgta ir į socialinės informacijos konceptualizavimo modelius, kurie padeda suprasti kaip įvairaus amžiaus mokiniai suvokia ir įsisavina socialinę problematiką. Trumpai juos pristatome

Akumuliacinis modelis grindžiamas prielaida, kad vaikai akumuliuoja ir absorbuoja jiems pateiktus simbolius, idėjas, požiūrius. Iškilus atitinkamai situacijai, vaikai laisvai juos išreiškia. Tokiu būdu, informacija teka tik viena kryptimi ir ugdytojai gali iš esmės ją kontroliuoti. Vaikas yra tik pasyvus informacijos priėmėjas. Tradiciškai nemaža ugdytojų dalis yra įsitikinusi šio modelio veiksmingumu, pvz.: kuo daugiau bus pateikiama faktų apie valdžios institucijas, tuo labiau vaikai socializuosis. Besąlygiškai pripažįstamas tiesioginis ryšys tarp žinių apimties, mokymuisi skirto laiko ir vaiko socializacijos lygio. Tačiau šiuo atveju visai nepaisoma, kad socialinių bei politinių vertybių įsisavinimas yra sudėtingas, kompleksinis procesas, reikalaujantis ne vien tik indoktrinacijos dėstymo metodų.

Ilgą laiką mokinių pilietiškumo ugdymas buvo/yra paremtas šiuo modeliu (gal būt, netgi to sąmoningai nesuvokiant). Tai ypač ryšku, kai diskutuojama apie jaunimo tautiškumo ugdymą. Visiškai ignoruojant tokio suvokimo modelio trūkumus, kalbos ir veiksmai apie pilietiškumo ir tautiškumo ugdymą geriausiu atveju tampa tik deklaratyviais postulatais.

Tapatumo (identifikacijos) modelis remiasi prielaida, kad vaikas kopijuoja artimų jam žmonių (dažniausiai tėvų, mokytojų ar draugų) socialinę elgseną ir netgi identifikuoja su jais. Tokiais atvejais grupėms, kurioms priklauso individas, įtakai visai neteikiama reikšmės. Šis modelis ypač paplitęs tarp Amerikos politologų teigiančių, kad netgi motyvacija priklausyti vienai ar kitai politinei partijai perduodamas iš kartos į kartą (tokia nuomonė dažnai iliustruojama, pasitelkus politikų šeimyninių klanų pavyzdžius).

Šio modelio pagrindinis trūkumas yra tas, jog visai atmetama kitų socializacijos institutų (grupės, švietimo, ekonomikos, religijos, žiniasklaidos ir pan.) vaidmuo, suvokiant ir priimant socialinę

informaciją. Todėl akivaizdu, jog paties vaiko socialinis gyvenimas nevidina jokio vaidmens ugdantis socialinio pažinimo ir tyrimo kompetenciją.

Vaidmenų perkėlimo modelis remiasi vaiko patirtimi atlikti vieną ar kitą vaidmenį. Paprastai vaikai įsisavina tik tuos socialinius, teisinius ar politinius aspektus, su kuriais yra turėję nors ir trumpalaikį santykį. Todėl tikimasi, jog ir užaugęs sugebės tinkamai atlikti savo – piliečio – vaidmenį. Šiuo atveju pabrėžiama jog mokantis atlikti daugelį socialinių vaidmenų abipusiai lūkesčiai yra ypač svarbūs, nes vėliau jie tampa pagrindu ugdytis vaiko santykiams su visuomene ir valstybe.

Iš esmės šiuo modeliu turėtų būti grindžiama vaikų socialinė veikla, nes čia pabrėžiamas abipusis ryšys tarp vaiko interesų ir jo socialinės aplinkos, paliekant unikalią galimybę plėtoti šį ryšį aktyvaus pilietiškumo linkme:

Pažintinės (kognityvinės) raidos modelis akcentuoja augantį vyresniųjų vaikų gebėjimą nagrinėti abstrakčius ir sudėtingesnius socialinio gyvenimo aspektus. Šis modelis yra labiausiai susijęs su moksleivių amžiaus raidos charakteristikomis, nes manoma, jog mokinių gebėjimai samprotauti daro įtaką jo požūriui į įvairius gyvenimo reiškinius bei paties vaiko socializacijai pačia plačiausia prasme. Pavyzdžiui, reikšti nuomonę viešojo politinio gyvenimo klausimais moksleivis gali tik tada, jeigu geba suvokti galimus idealius valdžios veiksmus ir palyginti juos su tikrovėje egzistuojančia praktine politine situacija. Kitais žodžiais tariant, vaikas geba vertinti socialinius, politinius reiškinius tik tada, jei yra pasiekęs tam tikrą mąstymo lygį.

Šis modelis turėtų būti pilnai integruojamas į mokinių socialinės veiklos kaip pilietiškumo ugdymosi būdo, koncepciją, programą, realizaciją, nes jis tampa pagrindu kognityviniam pilietinės kompetencijos aspektui: *bendruomenės pažinimo ir tyrinėjimo gebėjimams ugdytis*.

Suprantama, kad aukščiau aprašyti galimi mokinių socialinės informacijos konceptualizacijos modeliai neapima viso sudėtingo socialinių problemų suvokimo spektro. Juo labiau, kad visuomenė kaip visuma, taip pat dalyvauja ugdymo procese pačiais įvairiausiais būdais. Konceptualizacijos modelių supratimas, jų apibendrinimas ir taikymas realizuojant ugdymo turinį arba organizuojant socialinę veiklą yra ypač svarbus ir sudaro teorinę galimybę ugdytis integruotus *bendruomenės pažinimo ir tyrinėjimo, socialinio dalyvavimo ir pokyčių inicijavimo, socialinių ryšių kūrimo ir palaikymo gebėjimus*.

1. 2. Piliečių dalyvavimas ir jo teisinis reglamentavimas

Pastarųjų metų įvairiuose Europos Sąjungos socialiniuose-politiniuose dokumentuose piliečių dalyvavimui visuomenės gyvenime bei valstybės valdyme skiriama ypač daug dėmesio, akcentuojant dalyvavimą, kaip vieną iš svarbiausių pilietinės visuomenės kūrimosi ir stiprėjimo garantų (The participation of Citizens in local public life. Recommendation REC (2001)19 and explanatory memorandum, 2002; Revised European Charter on the participation of Young People in Local and regional Life, 2003; Balanced participation of women and men in political and public decision-making. Recommendation REC (2003)3 of the Committee of Ministers and Explanatory memorandum, 2003). Vienu ryškiausių tokio pobūdžio dokumentų, parengtų Lietuvoje yra „Piliečių teisės dalyvauti valdant savo šalį įgyvendinimo būdai“ (2002). Be to, atliekama nemažai tyrimų, analizuojančių piliečių, ir ypač jaunimo, visuomeninį aktyvumą bei pasyvumo priežastis tiek Europoje (Young Europeans in 2001; IEA CivEd „Pilietiškumo ugdymas 28 pasaulio šalyse; Youth in new Europe. Eurobarometer, 2003; Youth Policy and Participation. A comparative analyses in ten European Regions (YOYO), 2004) tiek ir Lietuvoje (Papildomas ugdymas socializacijos kontekste, 2001; Jaunimo dalyvavimas visuomeninių organizacijų ir savivaldos veikloje, 2004; Jaunimo sociologinis tyrimas, 2005; Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005). Europos komisijos Baltojoje knygoje formuluojamas vienas pagrindinių siūlymų šalims įtraukti jaunimą į vietos, valstybės ir Europos bendruomenės gyvenimą ir ugdyti aktyvų jo pilietiškumą.

Bendroji jaunimo politika Lietuvoje įvardijama kaip viena iš prioritetinių valstybės sričių. Tai rodo ir tas faktas, jog jau 1996 LR Seime buvo priimtas nutarimas „Dėl valstybinės jaunimo politikos koncepcijos“, o 2003 metais priimtas Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, įtvirtinantis jaunimo politikos įgyvendinimo principus, sritis, jos organizavimą ir valdymą, apibrėžiamos jaunimo organizacijų funkcijos. Besimokančio jaunimo aktyvumo skatinimas reglamentuojamas LR Švietimo ir mokslo įstatyme (2003), siekiant sudaryti sąlygas įgyti pilietinės bei politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus, padedančius tapti aktyviu Lietuvos Respublikos piliečiu, Europos ir pasaulio daugiakultūrės bendrijos nariu.

Šiuolaikinių formaliųjų pilietiškumo ugdymo programų (Citizenship education in Schools in Europe, 2004; Finish National Curriculum for basic Education, 2004; Social Studies in the New Zealand Curriculum, 2005; Citizenship: The National Curriculum for England, 2004; Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų Bendroji pilietinio ugdymo programa, 2004 ir kt.) analizė atskleidė, jog daugumoje šalių (tame tarpe ir Lietuvoje) pagrindinis dėmesys skiriamas jaunimo *pilietinio dalyvavimo kompetencijų ugdymui*.

Psichologinėje, pedagoginėje literatūroje žmogaus aktyvumas yra apibūdinamas jo dalyvavimu vienokioje ar kitokioje veikloje. Sąvokos „visuomeninis dalyvavimas“ (*participation in a society*); „politinis dalyvavimas“ (*political participation*), „pilietinis dalyvavimas“ (*civic participation*) politikos mokslų sričiai priskiriamos sąvokos ir dažnai lietuviškajame kontekste vartojamos kaip sinonimai, neatskleidžiant jų turinio. Šiame kontekste kyla tam tikra problema dėl dalyvavimo sąvokos apibrėžimo, ypač jaunuolių iki 18 metų, kurie nėra pilnateisiai piliečiai politine/pilietine prasme, nes dar neturi balsavimo teisės (prie šios problemos sprendimo paieškos grįšime kitame skyrelyje, analizuodami vaikų ir jaunimo dalyvavimo ypatumus). Todėl literatūroje mokyklinio amžiaus vaikų dalyvavimas dažnu atveju vadinamas **socialiniu dalyvavimu**.

Piliečių dalyvavimo svarba akcentuojama jau antikinėje demokratijoje, kur politika buvo laikoma natūralia socialine veikla, o pats dalyvavimo procesas - būtinu šios veiklos įprasminimo veiksmu. Nors kaip minėta šiandieninėje literatūroje nėra vienareikšmiško pilietinio dalyvavimo supratimo, tačiau apibendrintai galima teigti, jog **socialinis dalyvavimas tai tam tikri veiksmai, kuriais bandoma daryti įtaką socialinei aplinkai arba politiniams sprendimams**. Paprastai išskiriamos konvencinė ir nekonvencinė dalyvavimo formos. Šiuo sąlyginiu skirstymu iš esmės sujungiamos dvi dalyvavimo dimensijos - konstitucingumas ir legitimacija. Konvencinis dalyvavimas apima teisėtus, institucionalizuotus dalyvavimo būdus, pvz.: rinkimai, rinkimų kampanijos, veikla bendruomenėje). Tuo tarpu nekonvencinis dalyvavimas žymi tuos veiksmus, kurie nesiremia institucinėmis įtakos formomis, pvz.: demonstracijos, piketai ir kt. (Rekašius, 2004: 217).

Nekyla abejonių, jog reikšmingiausias veiksnys, lemiantis piliečių dalyvavimą yra įstatymiškai apibrėžtos dalyvavimo galimybės, todėl daugelio šalių Konstitucijose dalyvavimas įtvirtinamas kaip viena iš pagrindinių pilietinių teisių ir laisvių. **Lietuvos Respublikos Konstitucijoje** (1992) įtvirtinama, jog piliečiai savo dalyvavimo teisę gali įgyvendinti dalyvaudami šalies valdyme (*33 straipsnis*), turėdami ir pasinaudodami įstatymų leidybos iniciatyvos teise (*68 straipsnis*); teise turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti (*25 straipsnis*), rinkimų teise (piliečiams, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų (*34 straipsnis*); teise laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas (*35 straipsnis*) ir profesines sąjungas (*50 straipsnis*); teise kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus (*33 straipsnis*), peticijos teise (*33 straipsnis*), teisę be ginklo rinktis į taikius susirinkimus (*36 straipsnis*), teise streikuoti (*51 straipsnis*). Šių teisių ir laisvių įgyvendinimo principus ir tvarką numato atitinkami įstatymai (Čilinskas, 2002). Pavyzdžiui, **Politinių partijų ir politinių organizacijų įstatymas** reglamentuoja piliečių teisę steigti politines organizacijas ir būti jų nariais; organizacijai reglamentuoja teisę šalies teritorijoje laisvai ir savarankiškai, dalyvauti valstybinės valdžios organų rinkimuose, rengti mitingus, demonstracijas, susirinkimus ir kitokius masinius renginius (*9, 14 ir 17 straipsniai*). **Lietuvos Respublikos**

Asociacijų įstatymas (2004). piliečiams, kuriems yra sukakę 18 metų, teisę steigti visuomenines organizacijas - savanoriškus susivienijimus, sudarytus bendriems narių poreikiams ir tikslams (*2 straipsnis*). **Profesinių sąjungų įstatymas** reglamentuoja, jog ne jaunesni kaip 14 metų piliečiai, dirbantys pagal darbo sutartį ar kitais pagrindais, numatytais įstatymų, turi teisę laisvai jungtis į profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje (*įstatymo preambulė ir 1 straipsnis*). Be to, profesinės sąjungos turi teisę rengti susirinkimus, taip pat įstatymų nustatyta tvarka organizuoti mitingus, demonstracijas ir kitus masinius renginius. Gindamos savo narių teises, profesinės sąjungos turi teisę skelbti streiką (*23 straipsnis*). Aktualius vietos bendruomenės klausimus piliečiai gali spręsti savivaldybėse. Vietos savivaldą Lietuvoje reglamentuoja Konstitucijos X skirsnis ir **Vietos savivaldos įstatymas**. Pagrindiniuose vietos savivaldos principuose akcentuojamas piliečių dalyvavimas tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus. Be jau anksčiau minėtos savivaldybių tarybų rinkimų teisės, numatyti ir kiti piliečių dalyvavimo priimant sprendimus būdai. Pavyzdžiui, dalyvauti rengiant sprendimų projektus, organizuoti apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatinti kitas pilietinės iniciatyvos formas. Gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ar pavienių tarnautojų veiklą. Savo pasitenkinimą arba nepasitenkinimą piliečiai gali išreikšti dalyvaudami mitinguose, piketuose, demonstracijose, streikuose ir teikdami peticijas. Susirinkimų įstatyme nustatyta tvarka, kuria remiantis organizuojami įvairūs susirinkimai: mitingai, demonstracijos, procesijos, įvairios eitynes, kitokie taikūs beginkliai susirinkimai. Juos gali organizuoti 18 metų sulaukę Lietuvos Respublikos piliečiai, įstatymų nustatyta tvarka įregistruotos politinės partijos, kitos politinės ir visuomeninės organizacijos, profesinės sąjungos, bažnyčios bei kitos religinės organizacijos, taip pat kiti Lietuvos Respublikos juridiniai asmenys. Konstitucijos laiduojamą peticijos teisę (teisę kreiptis į Seimą, Vyriausybę ar vietos savivaldos valdžios ir valdymo institucijas) reglamentuoja **Peticijų įstatymas**. Teisinių dokumentų analizė įtikinamai parodė, jog Lietuvos piliečiams, kurie yra sulaukę 18 metų yra visos galimybės dalyvauti, sprendžiant visuomeninius ir valstybinius reikalus.

1. 3. Vaikų ir jaunimo pilietinio/socialinio dalyvavimo ypatumai ir reglamentavimas

Pirmajame analizės poskyryje aptarėme suaugusių piliečių, t. y. tų, kuriems jau yra sukakę 18 metų, dalyvavimo sritis: dalyvavimas rinkimuose, bendruomeninėje veikloje, organizacijų ir susivienijimų veikloje ir pan. Tačiau kaip jau anksčiau minėta vaikų ir jaunimo dalyvavimo sričių apibrėžtis reikalauja papildomos analizės. Būtent tokiai analizei daug dėmesio skiriama mokslo studijose bei tyrimuose, tiriančiuose vaikų ir jaunimo pilietinį dalyvavimą, ypač kai mėginama identifikuoti

jaunimo pilietinių nuostatų ir dalyvavimo tarpusavio sąveiką bei šios sąveikos priežastis (Fahmy, 2006).

Edukaciniame kontekste dalyvavimo reiškiniai įprasminti vartojama sąvoka „aktyvus pilietiškumas“, pažymint jog nors mokiniai dar nėra piliečiai politine prasme, tačiau būdami šeimos, mokyklos, bendruomenės nariais jie yra kartu ir politinės socializacijos subjektais, besiruošiantys tapti aktyviais piliečiais. Žodžiu, kai ugdomi jų pilietinės vertybės, nuostatos, požiūriai, supratimai vaikų ir jaunimo pilietinis kontekstas daro jiems didžiulę įtaką, kartais atbaidydami net nuo minties dalyvauti. Skirtingi kontekstai (pavyzdžiui, šalies demokratinė patirtis) suponuoja skirtingus šios sąvokos apibrėžimus. Literatūroje išskiriami trys požiūriai į *aktyvaus piliečio* suvokimą:

1) „Populiarusis požiūris“, kai dalyvavimo ir aktyvumo sąvokos vartojamos politiniam veiksmingumui nustatyti, nemąstant, ką tai reiškia nei tyrėjui nei tiriamajam; 2) Konceptualusis požiūris, kai dalyvavimo sąvoka siejama su parama vienai ar kitai ideologijai; 3) **Empirinis požiūris, kuriuo siekiama identifikuoti „aktyvaus piliečio“ savybes ir elgesį, siejant jas su dalyvavimu bendruomenės gyvenime arba kitaip sakant su socialiniu dalyvavimu.**

Daugelis pasaulyje atliekamų palyginamųjų jaunimo pilietiškumo tyrimų (Europos Tarybos, IEA, PISA, OECD ir kt.), kuriuose vertinamas mokyklinio jaunimo **pilietinis/socialinis dalyvavimas** ir remiantis šių tyrimų rezultatais atliekamos apžvalgos europinio projekto „Education for Democratic Citizenship 2001 – 2004“ apžvalgos (a. Democratic School Participation and Civic attitudes among European Adolescents: Analyses of Data from IEA Civic Education Study; b. The School: A democratic Learning Community. The All-European Study on Pupils Participation in School; c. Birzea, C. EDC Policies in Europe and Syntheses, etc.) remiasi iš esmės 5 dalyvavimo modeliais (Whiteley, 2005). Būtent šiais modeliais siūloma remtis, analizuojant mokinių dalyvavimo raišką, todėl juos trumpai pristatysime:

- **Kognityvinis (pažinimo) modelis.** Vaikai ir jaunuoliai renkasi tam tikrą veiklą, jeigu turi tos srities žinių ir nori jas praplėsti. Jų veiklos pasirinkimo motyvas yra pažintinis, o tokios veiklos lūkesčiai yra susiję su jų intelekto vystymuisi.
- **Racionalaus pasirinkimo modelis.** Dažnai jaunimas iš anksto apsisprendžia, kad dalyvaus tokioje veikloje, iš kurios gali tikėtis naudos. Žodžiu, jis renkasi racionaliai viską apmąstydamas, kartais net iki smulkmenų.
- **Savanorystės modelis.** Kartais veikla pasirenkama tada, kai turima kokių nors išteklių (laiko, gebėjimų, pinigų, materialinių ir pan.) ir norima jais pasidalinti su kitais.

- **Socialinio teisingumo siekimo modelis.** Daugeliui vaikų ir jaunuolių, ypač ankstyvajame amžiuje yra būdingas teisingumo jausmas. Tokie vaikai renkasi veiklą, kurioje gali pasirūpinti kaip geriau patenkinti ekonominius, socialinius, kultūrinius arba politinius ne tik savo bet ir draugų, šeimos narių, kaimynų poreikius.
- **Socialinio kapitalo modelis.** Yra vaikų ir jaunimo, kuriems labai aktualu užmegzti ir palaikyti kuo daugiau socialinių kontaktų. Tokie vaikai ir jaunimas renkasi veiklą, kuri grindžiama tarpusavio supratimu, draugiškumu ir kitomis bendromis vertybėmis.

Daugumos tyrimų duomenys rodo, jog yra tiesioginė priklausomybė tarp: a) mokinių dalyvavimo ir mokinių pasitikėjimo įvairiomis visuomeninėmis institucijomis (tame tarpe ir mokyklomis); b) mokinių dalyvavimo ir mokinių požiūrio į aktyvumą bendruomeninėje veikloje; c) mokinių dalyvavimo ir tolerantiško požiūrio į kitataučius.

Todėl galima daryti prielaidą, jog dalyvavimas mokyklos ir bendruomenės gyvenime yra reikšmingas pilietinės visuomenės plėtrai ir stiprėjimui. Vadinasi, jeigu mokiniai aktyviai dalyvauja mokyklos bendruomenės gyvenime, mokinių savivaldoje, įvairiose organizacijose bei asociacijose bei platesnėje socialinėje veikloje yra didelė tikimybė, jog suaugę jie taps aktyviais piliečiais ir įprastinėje pilietinėje veikloje: balsavime, visuomeniniuose judėjimuose, bendruomeninėje veikloje.

Kaip rodo literatūros ir įvairių tyrimų analizė, besimokančio jaunimo dalyvavimas turi savo ypatumus, todėl šis dalyvavimas įvairiose šalyse vienokiu ar kitokiu būdu yra atskirai reglamentuojamas (Durr, 2004). Pavyzdžiui, Norvegijoje Švietimo įstatyme suformuluota nuostata apie tai, kad vaikai nuo 11 m. turėtų įsteigti mokinių tarybą; Ispanijos Konstitucijoje teigiama, jog mokytojai, tėvai ir mokiniai turi dalyvauti valdant ir palaikant mokyklą; Graikijos švietimo įstatyme įtvirtinta nuostata, jog mokiniai turi teisę steigti tarybas, kurios yra svarbios demokratinės organizacijos dalys; Vengrijos Švietimo įstatyme fiksuojama mokinių teisė steigti mokinių parlamentą, atstovaujantį mokinių interesus. Europos šalyse suprantama, kad dalyvavimas įvairioje užklasinėje veikloje padeda mokiniams įgauti patirties bendraujant su kitais, o taip pat išsiugdyti demokratinio gyvenimo kompetencijas.

Lietuvos jaunimo dalyvavimas taip pat yra teisiškai reglamentuojamas. Pavyzdžiui, **Lietuvos respublikos švietimo įstatyme** (2003) įtvirtinta mokinių teisė dalyvauti mokyklos savivaldoje (46 str.), kuri grindžiama švietimo tikslais, mokykloje vykdomomis švietimo programomis ir susiklosčiusiomis tradicijomis (62 str.). Be to, šio straipsnio 3 skirsnyje įtvirtinta mokyklos Taryba, kaip aukščiausioji mokyklos savivaldos institucija, atstovaujanti mokiniams, mokytojams, tėvams (globėjams, rūpintojams) ir vietos bendruomenei. Už savo veiklą mokyklos taryba atsiskaito ją rinkusiems mokyklos bendruomenės nariams. Nurodoma, jog mokykloje gali veikti mokyklos

savivaldos kitos institucijos (mokinių, tėvų (globėjų, rūpintojų) (*62 str., 5 skirsnis*) ir kad profesinių ir aukštųjų mokyklų savivaldos ypatumus nustato Profesinio mokymo ir Aukštojo mokslo įstatymai (*62 str., 6 skirsnis*). Mokyklos bendruomenės narių dalyvavimą švietimo valdyje reglamentuoja 65 straipsnio 1 poskyris, kuriame teigiama, jog mokyklos bendruomenės nariai gali dalyvauti švietimo valdyje, burtis į įvairių grupių (mokinių, studentų, mokytojų, tėvų (globėjų, rūpintojų), mokyklų, švietimo valdymo lygių vadovų) interesų asociacijas, organizacijas, sąjungas, vykdančias jų narių nustatytus švietimo, kultūros, mokslinio tyrimo plėtotės uždavinius ir funkcijas, numatytas jų veiklos įstatuose. Mokyklos savivaldos institucijų įvairovę, jų kompetencijas ir sudarymo principus įteisina **Lietuvos bendrojo lavinimo Mokyklų nuostatai** (1999). Juose teigiama, jog mokiniai turi teisę dalyvauti mokyklos savivaldoje, burtis į vaikų ir jaunimo organizacijas, kurių veikla sąlygoja dorovinę, pilietinę, kultūrinę, fizinę bei socialinę brandą, lavintis saviugdą ir saviraiškos būreliuose, dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose, kurių veikla neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams (*11 skirsnis*). Nuostatuose įtvirtinta nuostata, jog mokyklos taryboje moksleiviai, tėvai ir pedagogai atstovauja lygiomis dalimis (*21 skirsnis*). Labai svarbu pažymėti, jog mokykloje veikiančios moksleivių tarybos rinkimų procedūra, remiasi demokratiniiais rinkimų principais: slaptumu, visuotinumu, konkurencija, periodiškumu, aiškiu procedūros laikymusi (*43 skirsnis*). Tai sudaro sąlygas ugdytis mokiniams pilietinio dalyvavimo kompetencijas.

Aukštųjų mokyklų savivaldos institucijų veiklą bei studentų dalyvavimą savivaldoje reglamentuoja **Lietuvos Respublikos Aukštojo mokslo įstatymas (2000)** bei atskirų mokyklų (universitetų, kolegijų) Statutuose. Bendrai viso Lietuvos jaunimo dalyvavimą reglamentuojama **Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2003)**, kuriame be svarbiausių jaunimo politikos principų apibrėžtos jaunimo organizacijos bei jaunimo organizacijų tarybų sąvokos, akcentuojamas jaunimo politikos įgyvendinimas savivaldybėse, pabrėžiamas jaunimo reikalų koordinatorių, jaunimo reikalų tarybų ir jaunimo organizacijų vaidmuo. Be to, Lietuvos Respublikos Seimas yra priėmęs keletą rezoliucijų, svarbių jaunimo politikos įgyvendinimui (Dėl iš Lietuvos į užsienį nuolatiniam gyvenimui išvykstančio jaunimo ir jo skatinimo sugrįžti į Lietuvą programos sudarymo (2005); Dėl jaunimo nedarbo mažinimo (2001); Jaunimo politikos plėtojimo Lietuvoje (2000).

Tikėtina, kad Švietimo ir mokslo ministerijos naujai parengta ir Seime patvirtinta **Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa (2006)**, numatanti atitinkamas priemones jaunimo pilietiniam aktyvumui skatinti, sudarys naujas galimybes augti, bręsti, ugdytis ir reikštis kiekviena Lietuvos visuomenės piliečiui.

1. 4. Dalyvavimo sričių apibrėžtis ir Lietuvos moksleivių dalyvavimo raiška

Modeliuojant mokinių socialinę veiklą labai svarbu yra žinoti koks yra dabartinis mokinių dalyvavimo lygis, kokia dalyvavimo motyvacija ir raiška. Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų. Knygoje trumpai pristatomas vienas iš jų: Švietimo ir mokslo ministerijos užsakyto ir tyrėjų grupės (leidinio autorė vadovavo šiai grupei) atlikto tyrimo medžiaga.

Atliekant jaunimo pilietinio aktyvumo tyrimą¹¹ (apklausta 1360 Lietuvos mokinių) ir apibūdinant mokinių dalyvavimą socialinėje veikloje, akcentuota labai svarbi nuostata, jog **jaunimo kasdieninio gyvenimo pagrindu laikomas jo paties mąstymas ir veikla pilietiniame kontekste**. T. y. jaunimas gyvena apsuptas visuomeninio konteksto: šeimoje, draugų rate, žiniasklaidoje vykstančių diskusijų bei pilietinių idėjų ir nuolatinių problemų svarstymo; mokykloje veikiamas ugdymo turinio, susijusio su pilietiškumo vertybėmis, tikslais ir praktikomis. Todėl **jo paties apsisprendimas stiprinti asmeninius ryšius (t. y. dalyvauti)** su bendruomenės nariais yra be galo svarbus, nes suteikia galimybę nevienašališkai apžvelgti, apmąstyti ir įvertinti savo vaidmenį visuomenės gyvenime. Išskiriant dalyvavimo sritis naudotasi Europos aktyvaus pilietiškumo indikatoriais (Regioplan: Indicators for monitoring Active Citizenship and Citizenship education. Final Reserach Report for European Comission, 2005), kurie glaudžiai siejami su pilietiškumo ugdymo rezultatais, t. y. kompetencijomis (vertybėmis, nuostatomis, gebėjimais ir žiniomis). Žodžiu, **aktyvus dalyvavimas socialinėje veikloje laikomas pačiu svarbiausiu pilietiškumo ugdymo rezultatu, nes tai iš esmės yra asmens – piliečio elgesio indikatorius**.

Literatūroje išskiriamos šios vaikų ir jaunimo pilietinio dalyvavimo raiškos sritys:

Kognityvinė veikla: domėjimasis socialinėmis problemomis, žmonių tarpusavio santykiais, gebėjimas išsakyti ir apginti savo nuomonę, identifikuoti priežastis ir pasekmes, numatyti perspektyvas ir įvertinti sąlygas.

Afektinė veikla: nusiteikimas padėti kitam; motyvacija būti aktyviam; savo poreikių ir interesų identifikavimas.

Praktinis elgesys: dalyvavimo socialinėje veikloje kompetencija; gebėjimas dirbti kartu su kitais.

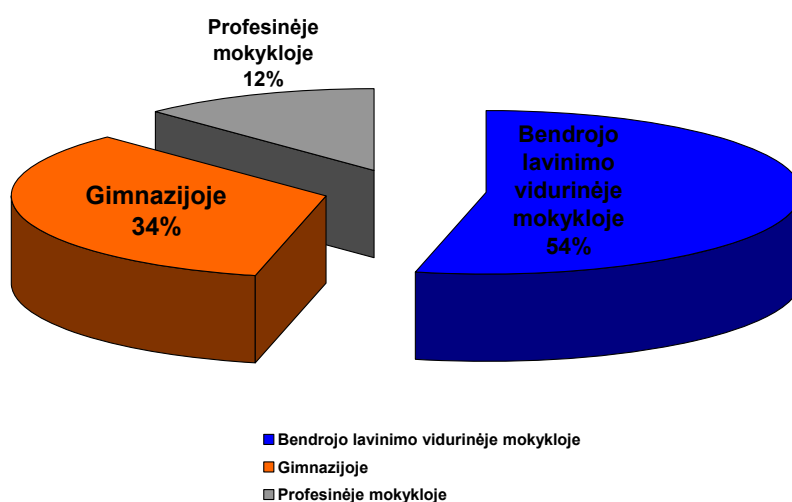
Manau, kad mokytojams įdomu šiek tiek žvilgtelėti į mokyklinio jaunimo dalyvavimo raišką, todėl pateikiame keletą aktyvumo aspektų, charakteringų respondentams. Bet pirmiausiai norėtume apibūdinti respondentus ir pateikti jų pasiskirstymą (1 ir 2 lentelėse ir 1 pav.)

¹¹ Zaleskienė, I. Kvieskienė, G., Gulbinas, R., Žemaitytė-Misiūnienė, G. "16 -24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis dalyvavimas": tyrimo ataskaita. Vilnius : [s.n.], 2006. 84, [1] p. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/16-24_amz_jaun_visuom_dalyv.pdf.

1 lentelė

Mokinių pasiskirstymas pagal mokyklos tipą

Mokyklos tipas	Mokinių skaičius
Bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje	730
Gimnazijoje	463
Profesinėje mokykloje	167
IŠVISO:	1360

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal mokyklos tipą

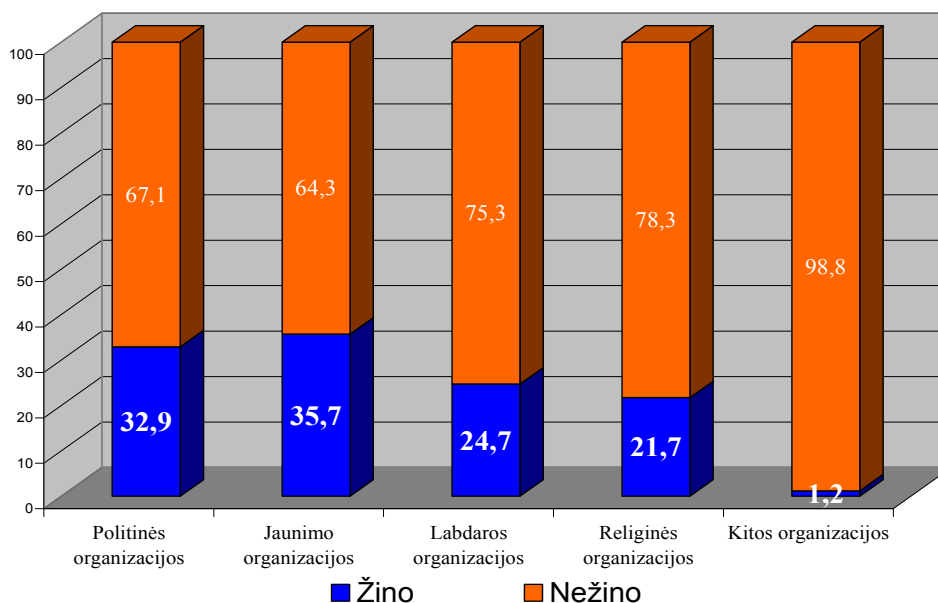
2 lentelė

Mokinių pasiskirstymas pagal mokyklas

Mokykla	Mokinių skaičius
Vilniaus M.Mažvydo vidurinė mokykla	49
Garliavos J. Lukšos gimnazija	37
Švenčionėlių 2-oji vidurinė mokykla	26
Radviliškio Lizdeikos gimnazija	106
Garliavos Jonučių vidurinė mokykla	57
Didžiasalio "Ryto" vidurinė mokykla	41
Vilniaus aukštesnioji žemės ūkio mokykla	32
Rokiškio J. Tumo - Vaižganto vidurinė mokykla	42
Mažeikių "Ventos" vidurinė mokykla	69
Gargždų "Minijos" vidurinė mokykla	16
Kazlų Rudos K. Griniaus gimnazija	50
Marijampolės profesinio rengimo centras (Naujamiestis)	39

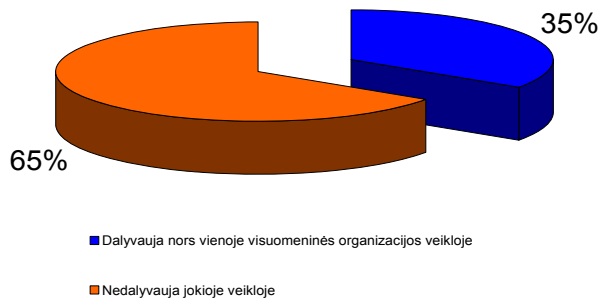
Klaipėdos S.Dacko vidurinė mokykla	32
Marijampolės profesinio rengimo centras (Vilkaviškis)	53
Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras	26
Klaipėdos "Varpo" vidurinė mokykla	46
Vilniaus "Ažuolyno" vidurinė mokykla	46
Obelių vidurinė mokykla	38
Panevėžio J. Balčikonio gimnazija	46
Mažeikių Sodų vidurinė mokykla	78
Elektrėnų "Versmės" gimnazija	58
Prienų rajono Stakliškių vidurinė mokykla	34
Šilalės S.Dariaus ir S.Girėno vidurinė mokykla	44
Kupiškio L.Stuokos-Gucevičiaus gimnazija	44
Vilniaus "Versmės" vidurinė mokykla	21
Kalvarijos raj. Sangrūdų vidurinė mokykla	30
Alytaus "Jotvingių" gimnazija	71
Kalvarijos vidurinė mokykla	25
Utenos Dauniškio gimnazija	55
Panevėžio "Šaltinio" vidurinė mokykla	49
IŠ VISO:	1360

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog kognityvinis dalyvavimas (t. y. žinojimas apie organizacijas, savivaldos institucijas, egzistuojančias mokymosi vietovėse) yra žemas (2 pav.) Nustatyti statistiškai patikimi skirtumai ($\chi^2 = 86,13$, $df=2$, $p<0,000$) tarp respondentų žinojimo apie savivaldos instituciją, veikiančią mokymosi įstaigoje ir mokymosi įstaigos tipo (gimnazijų mokiniai dažniau įvardija savivaldos institucija bei organizacijas, negu vidurinių mokyklų mokiniai).

2 pav. Mokinių dalis, žinanti nors vieną organizaciją, veikiančią mokymosi vietovėje

Duomenų analizė atskleidė, jog 65% respondentų visai nedalyvauja jokioje veikloje (pav. 3).

3 pav. Mokinių dalyvavimas nors vienoje visuomeninėje organizacijoje

Psichologinėje literatūroje akcentuojama, kad jaunimo visuomeninis aktyvumas iš esmės priklauso nuo jaunimo asmeninių lūkesčių šios veiklos atžvilgiu, nuo įvairiapusės paramos jų veiklai ir, apskritai, nuo dalyvavimui palankios aplinkos. Todėl tyrime stengėmės atskleisti, kokioje veikloje respondentai galėtų geriau save išreikšti; ko tikisi iš savo aktyvaus dalyvavimo, kokia parama naudojasi ir kokios jiems dar reikėtų. Atsakymų ieškojome ir literatūros analizėje, ir respondentų atsakymuose, ir ekspertų vertinimuose. Visi su dalyvavimu susiję lūkesčiai gali būti sėkmingai įgyvendinti tik tuo atveju, jeigu kuriama **dalyvavimui palanki aplinka** (asmeninės paskatos: pozityvūs saviraiškos būdai, asmens elgsena bendradarbiavimo požiūriu, dalyvavimo rezultatyvumas; visuomeninės paskatos visuomeninių organizacijų pastangos, bendruomenės narių parama, tarpinstitucinis bendradarbiavimas). Įdomu pastebėti, jog nemaža dalis (16, 9%) mokinių mano, jog aktyvų pilietiškumą turėtų skatinti visų pirma „aktyvių piliečių pavyzdys“ visuomenėje. Respondentų atsakymų analizė atskleidė, kad aktyviam piliečiui priskiriamos savybės iš esmės sutampa su **socialiai orientuoto piliečio teorinio modelio pagrindiniais komponentais**. T. y., didžiausia respondentų dalis nurodė, jog svarbiausia aktyvaus piliečio savybė yra **rūpinimasis savo bendruomenės reikalais ir dalyvavimas bendruomenės gyvenime**. Tai patvirtina IEA tyrimų rezultatus, kai Lietuva buvo priskirta prie grupės valstybių (Čilė, Kipras, Graikija, Italija, Lenkija ir

kt.), kurioje jaunimas renkasi socialiai orientuoto piliečio modelį. Tačiau mūsų atlikto tyrimo rezultatai rodo ir nepakitusią nuo IEA tyrimo (1999) rezultatų jaunimo orientaciją dėl tradicinio pilietiškumo modelio prioritetiškumo.

Lietuvos politinių ir teisinių dokumentų analizė atskleidė, jog Lietuvos jaunimo visuomeniniam dalyvavimui yra pakankamos sąlygos. T. y. Lietuvos Respublikos Švietimo, Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymuose įtvirtintos nuostatos apie mokymo įstaigų savivaldos institucijas, apie mokinių ir studentų vienijimosi teisę ir pan. Bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo turinys atitinka pagrindines šiuolaikines europines aktyvaus piliečio ugdymo kryptis; jis orientuotas į mokinių dalyvavimo kompetencijų ugdymąsi.

Tyrimo duomenys atskleidė tendenciją, jog Lietuvos jaunimas savo veikloje iš esmės linkęs vadovautis išvardintų dalyvavimo modelių socialinėmis idėjomis. **T. y. jaunimo visuomeninę laikyseną (supratimą ir dalyvavimą) galima pavadinti „socialiai orientuota“.**

Tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, jog jaunimas nepakankamai domisi organizacijomis veikiančiomis mokymosi įstaigose bei vietovėse, kuriose yra jų mokymosi institucijos (mokinių žinios yra platesnės negu studentų). Tai rodo tiek jaunimo dalyvavimo kognityvinį pasyvumą, tiek ir šių organizacijų veiklos nepakankamai aukštą visuomeniškumo lygį (t.y. jų veikla nėra plačiai žinoma visuomenėje).

Pastebėta tendencija, kad didėjant jaunimo amžiui, jų aktyvumas mažėja. Be to, duomenys rodo, jog merginos yra aktyvesnės. Statistinė duomenų analizė atskleidė statistiškai patikimus skirtumus tarp:

- **mokinių dalyvavimo visuomeninių organizacijų veikloje ir priklausomybės nuo jų pažangumo** ($\chi^2 = 26,82$, $df=3$, $p<0,0000$). T. y. kuo geresni mokinio mokymosi rezultatai, tuo jis yra visuomeniškai aktyvesnis. Pavyzdžiui, 19,2% labai gerai ir puikiai besimokančių mokinių dalyvauja visuomeninėje veikloje. Tuo tarpu tik 7,40% nepatenkinamai besimokančių mokinių yra aktyvūs visuomeninėje veikloje.
- **mokinių dalyvavimo mokinių taryboje ir mokinių amžiaus** ($\chi^2 = 8,62$, $df=2$, $p<0,05$). T. y., didėjant amžiui, aktyvumas mažėja. Pavyzdžiui, 22% šešiolikmečių dalyvauja mokinių Taryboje, tuo tarpu tik 13,5 studentų dalyvauja savivaldos institucijų veikloje.
- **mokinių dalyvavimo mokinių taryboje ir gyvenamosios vietovės** ($\chi^2 = 8,99$, $df=3$, $p<0,05$). Aktyviausi yra apskrityje/rajono centre esančių mokymo institucijų mokiniai.
- Tyrimo duomenys, surinkti pasitelkus ekspertus ir mokinių nuomones, padėjo atskleisti **pagrindines problemų rūšis** (arba kitaip tariant, kokios pagalbos reikia jaunimui, norint skatinti jo aktyvesnį dalyvavimą): a) problemos, susijusios su asmeninėmis jaunimo

savybėmis (pasyvumu, motyvacijos neturėjimu, savo interesų ir poreikių neidentifikavimu) ir ugdymu (nepakankama šeimos ir mokyklos įtaka); b) problemos, susijusios su pačiomis jaunimo organizacijomis (patrauklių veiklos formų nebuvimas, vadovų kompetencijos stoka ir pan.).

II. Socialinio aktyvumo ugdymo metodikos

Pirmajame skyriuje aptartas jaunimo aktyvaus pilietiškumo kontekstas, parodantis socialiai orientuoto piliečio ugdymo svarbą šiandieninėse visuomenėse, apibūdinamose socialinio susvetinėjimo, susisluoksniavimo požymiais. Todėl edukacinėms bendruomenės svarbu neatidėliojant kurti vaikams ir jaunimui sąlygas, kuriose jie galėtų pasijusti socialinės aplinkos (šėimos, mokyklos, bendruomenės, visuomenės, tautos, valstybės) aktyvia dalimi, nusiteikusia, motyvuota ir gebančia net tik gyventi joje, bet ir ją pozityviai keisti. Neatsitiktinai Europos Sąjungos Taryba yra priėmusi ir paskelbusi rezoliuciją dėl jaunimo dalyvavimo ir informavimo aktyviam jo Europos pilietiškumui skatinti (12596/06; Briuselis, 2006), kurioje tarp kitų įvardijamų veiklų išskiriamas ir jaunimo dalyvavimas pilietiniame gyvenime ir nurodoma šalims narėms:

- sukurti tinkamas sąlygas jaunimo organizacijoms ir jaunimo veiklos grupėms veikti, teikiant finansinę paramą ar priemones jų veiklai vykdyti;
- sudaryti visiems jauniems žmonėms plačias ir vienodas dalyvavimo galimybes;
- skatinti jaunimą ir jaunimo organizacijas užmegzti pasaulinio masto partnerystę;
- **nustatyti [...] naujas dalyvavimo formas ir parengti bandomuosius projektus šioms naujoms formoms remti;**
- užtikrinti struktūrinį dialogą su jaunimu jam svarbiais klausimais, įtraukiant į konsultacijų procesą nacionalines jaunimo tarybas ir jaunimą, dalyvaujantį naujų aktyvaus pilietiškumo formų veikloje, pavyzdžiui, tinklų ir veiklos grupių veikloje;
- remti dalyvavimu pagrįstų vietos struktūrų, pavyzdžiui, jaunimo tarybų, kurios sistemingai pritraukia jaunimą dalyvauti vietos sprendimų priėmimo organų veikloje, steigimą ir jų jungimąsi į tinklus bei sutelkti regioninių ir vietos valdžios institucijų paramą pagal Europos Tarybos peržiūrėtą Europos chartiją dėl jaunimo dalyvavimo vietos ir regioniniame gyvenime ¹²;
- užtikrinti, kad su jaunimu būtų sistemingai konsultuojamasi jiems įtakos turinčiais klausimais ir skatinti kurti bei įgyvendinti vietos vaikų ir jaunimo iniciatyvas;

Be to, Rezoliucijoje ypatingas dėmesys skiriamas edukacinei paramai, kad mokiniai mokyklose galėtų pratintis ir mokytis dalyvauti bendruomenės gyvenime.. Valstybėse narėse turėtų būti plėtojamos tinkamos priemonės nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu, pavyzdžiui, aktyvaus pilietiškumo iniciatyvos mokyklose; sudaryti jaunimui neformalaus mokymosi galimybes, kurios padidins jų dalyvavimą kuriant pilietinę visuomenę ir sustiprins mokyklų bei pilietinės visuomenės,

¹²

jaunimo organizacijų ir savivaldybių darbo su jaunimu ryšius; plėtoti, vertinti ir platinti geriausią praktiką mokymo apie demokratiją ir jaunimo dalyvavimo srityje.

Lietuvos pagrindinėje mokykloje įvedama privaloma socialinė veikla galėtų būti įvardinta kaip politinis ir praktinis atsakas ir šią Europos Sąjungos Tarybos rekomendaciją, skatinančią kurti ir plėtoti jaunimo galimybes, stiprinant asmens, mokyklos ir bendruomenės narių socialinį ryšį. Savo ruožtu šiame skyriuje pateikiamos ir aptariamoms socialinės veiklos metodikos („Mokymasis tarnaujant“; „Imkis atsakomybės“, „Struktūruota akademinė kontraversija“) turėtų padėti mokiniams ugdyti aktyvaus pilietiškumo kompetenciją.

Organizuojant socialinę, kaip ir bet kurią kitą veiklą, ypač svarbus žingsnis yra tikslų išsikėlimas ir jų suformulavimas bendrame ugdymo kontekste. Todėl siūlome pasinaudoti kai kuriomis apibendrintomis formuluotėmis, kurios, autorės nuomone, galėtų palengvinti socialinės veiklos planavimo procesą:

Iš esmės vaikų dalyvavimui socialinėje veikloje galėtų būti keliami šie trys tikslai:

- 1) Sudaryti galimybę vaikams ir jaunimui įgyvendinti savo pilietinę teisę kurti save ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Čia dalyvavimo veiksmai suprantami kaip pagalba sau pačiam ir bendruomenei.
- 2) Skatinti vaikus ir jaunimą dalyvauti, motyvuotai kuriant bendruomenę. Šiuo atveju dalyvavimo veiksmai suprantami kaip socialinio ugdymo priemonės.
- 3) Sudaryti galimybę vaikams ir jaunimui dalyvauti specifinėje bendruomenės veikloje, kuriant ir planuojant gamtinę, fizinę, materialinę, psichologinę, socialinę, edukacinę aplinką, palankią pavienių bendruomenės narių ar jų grupių gyvenimui ir taip gerinti vietos savivaldos planavimo ir sprendimų priėmimo kokybę.

2. 1. Socialinės veiklos metodika “Mokymasis tarnaujant”

2. 1. 1. Samprata

Šį vadovą galima laikyti pirmuoju bandymu Lietuvos mokyklos pedagogus supažindinti su „Mokymosi tarnaujant“ („Service learning“) metodika, kuri yra gana plačiai paplitusi pasaulyje. Lietuvoje netgi nėra nusistovėjusio termino šiai ugdymosi metodikai įvardinti, nors pačios metodikos įvairūs aspektai yra įgyvendinami Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros studijų programose (metodika pavadinta “Mokymasis, nukreiptas į pilietinės visuomenės poreikius“ arba “Mokymasis bendruomenėje“¹³ (Zdanevičius, 2006) ir Šiaulių universiteto Filosofijos fakulteto studijose (metodika dažniausiai vadinama „Kooperuotomis studijomis“¹⁴(Mažeikis, 2007).

Todėl siūlymas taikyti ir plėtoti šią metodiką bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos kontekste yra iš tiesų naujas, atsakingas žingsnis, pareikalausiantis visų (autorės, pilietiškumo pagrindų bei kitų dalykų mokytojų, socialinės veiklos organizatorių) bendros veiklos.

Mokymasis tarnaujant („Service learning“) – tai pasaulyje plačiai paplitęs socialinės veiklos metodas, kuriuo mokiniai **mokosi ir ugdomsi** tarnaudami (dirbdami) kitų labui. Šios metodikos ištakos yra formaliajame ugdyme (ugdymo turinyje), o **tarnystė arba socialinė veikla** paprastai remiasi tam tikromis idėjomis, kurios buvo įsisąmonintos mokymo procese. Todėl ši veikla būtinai turi būti:

- integruota ugdymo proceso dalimi ir skatinti besimokančiųjų akademinis pasiekimus;
- turėti tam tikrą struktūruotą laiką mokinių nuveiktų darbų refleksijai apie savo patyrimą bei apie šio patyrimo integravimą į mokomąją veiklą;
- koordinuojama paskirto socialinės veiklos vadovo arba mokytojo, kurio dėstomasis dalykas yra šios veiklos pagrindas;
- atliepti bendruomenėje (arba artimiausioje socialinėje aplinkoje) kylančius poreikius;
- bendruomenės pagalba skatinti jaunimo pilietinį atsakingumą;

Socialinė veikla su akademinio mokymu yra derinama tiek, kiek pastarasis remiasi kritiniu, reflektviu mąstymu bei pilietine atsakomybe. Tokiu būdu, ši metodika leidžia mokiniams įsitraukti į organizuotą bendruomenės tarnystę, kuri, ugdydama akademinės kompetencijas bei pilietinę

¹³ Pilietinis ugdymas universitete. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2006.

¹⁴ Mažeikis, G. Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

atsakomybę, padeda išsipareigoti bendruomenei ir tenkina jos pačios poreikius. Tai tam tikra ugdomoji patirtis, kurią mokiniai įgyja dalyvaudami arba veikdami organizuotoje tarnystėje, **tenkinančioje bendruomenės poreikius ir atspindinčioje socialinę veiklą**, kaip būdą geriau suprasti mokomojo dalyko ugdymo turinį, šio turinio platesnį socialinį kontekstą ir stiprinti pilietinės atsakomybės jausmą.

Tarnystė yra procesas, kurio metu mokiniai pasijaučia esą bendruomenės nariais ir patys veikia: 1) pozityviai keisdami; 2) keisdami (padėdami) kitiems asmenims, organizacijoms; 3) keisdami artimiausią kaimynystę/socialines sistemas, **keičia ir pačią socialinę aplinką**; 4) didindami savo akademinis pasiekimus, ugdydamiesi atsakingą pilietiškumą, giliau suprasdami plačias socialines problemas. Šis procesas apima ir įprasmina visą užklasinę mokinių veiklą.

2. 1. 2. Metodikos modeliai, naudingumas, įgyvendinimo etapai

Mokymosi tarnaujant metodika gali būti įgyvendinama įvairiais būdais. Literatūroje dažniausiai įvardijami keletas modelių:

- 1) „Grynasis“, kai dėstomas atskiras mokomasis dalykas (pav. Pilietiškumo pagrindai);
- 2) Į mokomąjį dalyką orientuota **socialinė veikla**;
- 3) Į problemos sprendimą orientuota socialinė veikla, o kognityvinis turinys formuojamas pagal šią problemą (*pavyzdžiui, bendruomenėje iškilo reali problema: uždarius kepyklėlę, penki žmonės liko be darbo. Kaip padėti pragyventi šiem žmonėms? Problema gali būti apsvarstyta Pilietiškumo pamokoje, po to mokiai kuria realius būdus kaip pagelbėti (kur kreiptis, kaip kreiptis, iš ko gyventi jau dabar ir pan.) šiems bedarbiams (klausimai ir atsakymai svarstomi, po to imamas veiksmų ir sprendimų socialinėje aplinkoje).*

Gali kilti problema, nes jaunesniųjų klasių mokiniai dar negali būti socialinės problemos žinovais ir gali atlikti tik patarėjo vaidmenį.

Reflektuojant rašomi rašiniai, esė ir juose mokiniai atskleidžia savo žinojimą, suvokimą, kuri sukauptė dirbdami bendruomenės labui.

- 4) Specialios praktikos, intensyvus darbas bendruomenėje atostogų metu.
- 5) Į bendruomenę orientuotų projektų rengimas ir vykdymas.

Žodžiu, *mokymasis tarnaujant – tai ir dalyko žinių gilinimas, ir socialinė veikla (visuomenei prasmingas darbas), ir aktyvaus, atsakingo piliečio kompetencijų (bendruomenės pažinimo ir tyrinėjimo, socialinio dalyvavimo ir pokyčių inicijavimo, socialinių ryšių kūrimo ir palaikymo) ugdymasis.*

Šios veiklos metu tarnaujama bendruomenei; ugdomasi dalyvavimo kompetencijos; sprendžiamos bendruomenės problemos; mokomasi jas pastebėti ir į jas reaguoti.

Tokiu būdu, susidaro abipusis ryšys tarp mokinio ir bendruomenės, atnešantis naudos tiek mokiniui tiek ir bendruomenei: mokiniui skatinama motyvacija, jis išmoksta bendrauti ir bendradarbiauti, *kreiptis į valdžios institucijas; o socialinė aplinka arba organizacija sudaro sąlygas geriau suprasti problemas akademinio lygiu, realia praktine pagalba, pavyzdžiui, atliekant tyrimus, rengiant tam tikras darbus ir pan..*

Metodika „**Mokymasis tarnaujant**“ yra naudinga ir prasminga mokiniui ir visai bendruomenei, nes:

Įtraukiami mokiniai į socialinę veiklą ir ugdomi socialines kompetencijas.

Stiprinamas mokyklos ir bendruomenės bendradarbiavimas, tarpusavio pagalba ir parama;

Padedama įvertinti realius bendruomenės poreikius;

Skatina mokinių pilietinę atsakomybę ir įsipareigojimą bendruomenei;

Stiprina mokinių akademinį pasiekimą;

Sudaro galimybes mokiniams reflektuoti ir įvertinti savo praktinę patirtį.

„Mokymosi tarnaujant“ metodikos įgyvendinimo etapai:

1. Tinkamas mokytojo (pageidaujama kartu su mokiniais) **pasirengimas:** numatomi konkretūs **socialinės veiklos tikslai**, identifikuojami poreikiai, pasirinkamas ir planuojamas veiklos, kuri atitiktų dalyko (pav. Pilietiškumo pagrindų) programos tikslus; identifikuojamos potencialios organizacijos ir jos informuojamos apie numatomą bendradarbiavimą ir pan.

2. Tarnavimas bendruomenei: mokiniai turi suvokti tai, kas svarbu ne tik jiems, bet ir bendruomenėms nariams arba ir visai bendruomenei, kaip grupei. Tarnavimas gali būti tiesioginis (darbas su vaikais, seneliais) ir netiesioginis (pavyzdžiui, sukuriant tinklalapį bendruomenės poreikiams, pilietinė akcija ar kampanija ir pan.).

3. Refleksija (pamokų metu būtina sudaryti sąlygas refleksijai. Pavyzdžiui, dienoraščio rašymui apie tai ką naujo sužinojo, ko išmoko).

4. Patirties sklaida: mokiniai patys įsivertina savo veiklą. Ją gali įvertinti ir kelių dalykų mokytojai. Mokytojams patartume laikytis tam tikro eiliškumo, planuojant dirbti pagal šią metodiką:

a) tinkamai planuoti kiekvieną etapą;

b) nuspręsti, kuris iš pateiktų aukščiau modelių bus įgyvendinamas;

c) numatyti kokios intelektualinės ribos bus peržengtos už dėstomojo dalyko turinio.

- d) kaip bus užtikrinama mokinių refleksija: ar vyks aptarimai ir apibendrinimai, ar bus aiškinamasi kas, kam ir kodėl trukdė.....
- e) numatyti abipusiškumą: kaip bus bendradarbiaujama su socialinės aplinkos institucijomis, organizacijomis.

Mokymosi tarnaujant metodikos taikymas, organizuojant socialinę veiklą, orientuotą į Pilietiškumo ugdymo programoje reglamentuotų aktyvaus pilietiškumo kompetencijų ugdymą.

Kiekvienos mokyklos bendruomenė jau savaime turi vienokio ar kitokio patyrimo, organizuojant užklausinę ar projektinę veiklą). Skirtumas tik toks, jog esminis dalykas čia būtų ne mokyklos ar mokinių interesai, norai, poreikiai, motyvai, **bet vietos bendruomenės ir jos narių poreikiai.** Vadinasi,

- 1) Poreikių ištyrimas būtų pirmasis loginis socialinės veiklos žingsnis (siūlau atkreipti dėmesį į Pilietiškumo ugdymo programą, kurioje „*bendruomenės pažinimas ir tyrinėjimas*“ yra vienas iš ugdytinės pilietinės kompetencijos aspektų).
- 2) Toliau ištyrus problemas ar poreikius, dalykų pamokose mokiniai ieško galimų problemos sprendimo būdų, juos aptaria su mokytojais, bendraamžiais ir grįžta į bendruomenę (instituciją, organizaciją ar pan.), siūlyti sprendimo būdus. Tai jau būtų galima įvardinti kaip „*socialinių pokyčių inicijavimą bendruomenėje*“ (antrąjį ugdytinės pilietinės kompetencijos aspektą).
- 3) Tiriant bendruomenės poreikius, identifikuojant problemas, ieškant sprendimų, juos reflektuojant pamokose, mėginant įgyvendinti savo siūlymus, mokiniai bendradarbiauja ne tik tarpusavyje, bet ir su mokytojais, galbūt ir su iki šiol nesutiktais kaimynais, nepažįstamais žmonėmis, institucijų pareigūnais ir pan., t. y. plečia savo kontaktus ir mokosi juos plėsti, palaikyti (čia verta ir trečiąjį ugdytinės pilietinės kompetencijos aspektą: *socialinių ryšių kūrimą ir palaikymą*). Tuo būdu, mokinių socialinė veikla bendruomenėje tampa ne savitiksle, o per ją gyjama žinių, įsisavinamas n-tojo dalyko ugdymo turinys.

2. 2. Socialinių projektų vykdymo metodika „Imkis atsakomybės“

2. 2. 1. Bendras metodikos apibūdinimas

Metodika „Imkis atsakomybės“ tai lyg jaunimo vadovas socialinių pokyčių kaitai inicijuoti. Ji skiriamas jaunimo socialinei veiklai struktūrizuoti bei ją įprasminėti mokinių pilietiškumo pasiekimų (vertybinių pažintinių ir praktinių) kontekste. Pateikiama metodika padės palengvins mokiniams įsitraukimą į bendruomeninių problemų (aplinkosaugos, laisvalaikio organizavimo, pagalbos draugams, kaimynams, senyvo amžiaus ar neigaliesiems asmenims ir pan.). Ir tuo iš esmės skiriasi nuo „mokymosi tarnaujant“ metodikos, nes čia prioritetai yra bendruomeninės problemos, o ne mokymasis ir lavinimasis, kaip buvo pirmuoju atveju. Metodiką sudaro penkios atskiros dalys, pavadintos „Veiksmais, kurių kiekviena gali būti vykdoma atskirai. Tačiau jie sudaro pagrindą, planuojant ir įgyvendinant tam tikrą įgyvendinimo priemonių projektą.

Pirmas veiksmas: Bendruomenės analizė. Bendruomenė čia suprantama kaip tam tikras socialinis tinklas su jai priskirta fizine vieta, pastatais, gatvėmis, institucijomis, organizacijomis, žmonėmis. Todėl šiame etape mokiniams siūloma patiems iširti iš kur jie galėtų gauti informacijos tolimesniam bendruomenės tyrimui.

Antras veiksmas: Problemų nustatymas. Kiekviena bendruomenė turi savo problemų ir poreikių. Kokios problemos daro įtaką patiems mokiniams ir visai bendruomenei? kokios yra problemos priežastys? koks neišspręstų problemų poveikis žmonėms? Šiame etape mokiniai nustato bendruomenės problemas ir pasirenka vieną iš jų, kurią ketina spręsti. Be to, identifikuoja priemones, kurių pagalba rinks medžiagą.

Trečias veiksmas: Politikos įvertinimas. Mokiniai pamokose stengiasi išsiaiškinti kas yra politika? kas ir kaip ją kuria? kaip politika susijusi su bendruomenės problemomis? kaip įvertinamas politikos veiksmingumas? Šiame etape mokiniai mokosi kaip nustatyti ir įvertinti valstybės vykdomą politiką nagrinėjamos problemos atžvilgiu.

Ketvirtas veiksmas: Pasirinkimo variantų nagrinėjimas. Pasirinkimo variantai – tai būdai, kaip spręsti problemą? kokie galimi pasirinkimo variantai? kaip atrinkti tinkamiausią/efektyviausią būdą problemai išspręsti? Šiame etape pateikiamas ir argumentuojamas problemos sprendimas.

Penktas veiksmas: Konkretūs veiksmai. Laipsniška sistema veiksmų projekto planavimui, įgyvendinimui ir įvertinimui.

Socialinių projektų vykdymo metodika “Imkis atsakomybės“ bus naudinga ne tik socialinės veiklos organizatoriams, bet ir mokytojams (pilietiškumo pagrindų bei kitų dalykų), užklasinio darbo organizatoriams, socialiniams pedagogams ir t. t.

Nepriklausomai nuo mokymo patirties, šioje metodikoje naudojamos interaktyvios mokymo strategijos – mokymo metodai, kurie aktyviai įtraukia mokinį į praktinę veiklą. Nesudėtingos instrukcijos kaip atlikti interaktyvią veiklą pateiktos kiekvienam veiksmui numatytoje metodikoje.

Darbą pagal šią metodiką siūloma organizuoti tokiu būdu:

- A – organizuoti trumpą diskusiją apie bendruomenę ir pamėginti išvelgti hipotetines problemas
- B – pateikti ir analizuoti iš anksto parengtą literatūrą, įstatymus, ištraukas iš žiniasklaidos pranešimų, kuriose minimos, apžvelgiamos ar analizuojamos konkrečios bendruomenės problemos.
- C – pasinaudojant pateikta medžiaga identifikuoti vieną problemą bei jos sprendimo būdus.

2. 2. 2. Patarimai kaip metodiką įgyvendinti

Pedagogui, pradėjusiam įgyvendinti šią metodiką pradžioje patartume organizuoti diskusiją.

A. Diskusija: Reikia kažką daryti!!!!

- Surenkite trumpą diskusiją. Ją pradėkite taip: kiekvieną dieną mes susiduriame su problemomis mūsų visuomenėje. ar kas nors kada bandė ką nors daryti dėl tų problemų išsprendimo?

B. Įvadinė medžiagos, dokumentų analizė: Reikia kažką daryti!!!

- Pateikite ir analizuokite iš anksto parengtą medžiagą (*autorė kartu su mokytojais planuoja parengti medžiagos analizei pavyzdžiu*). Analizei skatinkite, pavyzdžiui, tokiais klausimais: su kokia problema susidūrėte jūs arba artimieji bendruomenėje? Apie kokią vykdomą politiką sužinojote iš skaitytos medžiagos? ar jūsų nuomone, ta politika

teisinga? kokius pasirinkimus Jūs siūlytumėte problemos sprendimui? kas (kokie asmenys, institucijos, organizatoriai) galėtų jums padėti sprendžiant problemą?

C. Mokinius reikėtų plačiau supažindinti su pačios metodikos įgyvendinimu (su penkiais įvardintais veiksmais ir nusakyti ko iš jų tikimasi).

Dabar siūloma susipažinti su konkrečia veikla kiekviename veiksmo (kurį sudaro: tikslo suformulavimas, A. Diskusija, B. Medžiagos, dokumentų analizė; C. Veikla; D. Pritaikymas; E. Įsivertinimas)

Penki veiksmai pagal kuriuos skiriamos užduotys mokiniams.

Pirmas veiksmas mokinius supažindins kaip analizuoti savo bendruomenę:

A – apibūdinti bendruomenę savais žodžiais.

B – perskaityti trumpą bendruomenės aprašymą.

C – nupiešti savo bendruomenės paveikslą, kuriame atsispindėtų svarbiausi visuomenės elementai.

D – Paieškoti savo visuomenėje šių elementų pavyzdžių realiame gyvenime.

E - Įvertinti savo pažangą.

Tikslas

Nustatyti svarbiausius bendruomenės elementus.

Medžiaga ir pasiruošimas

Medžiagos ir dokumentų skaitymas ir analizė

Trumpas bendruomenės kaip socialinės organizacijos organizacijos aprašymas

Minčių lietus

Minčių lietus – tai greitas ir paprastas metodas žmonėms pasidalinti mintimis apie tai, ką jie žino ta tema. Norint panaudoti minčių lietu, laikykitės šių paprastų taisyklių:

Suformuluokite klausimą ta tema, kurią nagrinėsite.

Atsakykite į klausimą pateikdami visus atsakymų variantus, kurie ateina į galvą.

Pasistenkite veikti labai greitai, kad būtų galima sukaupti kuo daugiau minčių.
 Kiekvieną mintį užrašykite.
 Nekritikuokite kitų žmonių minčių. Minčių Lietuvoje nėra “neteisingų” atsakymų.
 Pakomentuokite vieni kitų mintis.

A. Diskusija: Minčių lietus apie bendruomenę

Paklauskite: “Kas yra bendruomenė?” (Atsakymai gali apimti žmones, vietas, draugus, šeimas, namus, mokyklas, mokytojus, parduotuves, bendradarbius, parkus, ežerus, upes ir t.t.)

Sudarykite visų atsakymų sąrašą. Tai vadinamas *minčių lietus*.

B. Konkrečios medžiagos ir dokumentų skaitymas ir analizė

C. Veikla: Nupieškite savo bendruomenę

1. Sudarykite bendruomenėje esančių organizacijų sąrašą. Iš kiekvienos kategorijos – valdžia, verslas, nepelno įmonės, žiniasklaida - išsirinkite po vieną organizaciją. Atsakymai gali būti tokie: **Valdžia** – policija, gatvių priežiūra, šiukšlių surinkimas, vandens ir energijos žinybos. **Verslas** – parduotuvės, gamyklos, statybos kompanijos. **Nepelno įmonės** – poliklinikos, benamių prieglaudos, muziejai, teatrai. **Žiniasklaida** – radijas ir televizija, laikraščiai. Užrašykite atsakymus.

2. Pasidalinkite į mažas grupes. Kiekvienai grupei išdalinkite po popieriaus lapą ir žymeklius.

3. Nupieškite savo bendruomenę taip, kaip ją suprantate. Iš kiekvienos kategorijos (valdžia, verslas, nepelno įmonės, žiniasklaida) įtraukite ir bent po vieną organizaciją.

4. Kai baigsite, paaiškinkite kitiems dalyviams, ką pavaizdavote savo piešinyje. Sudėkite savo piešinius su bendruomenės organizacijų sąrašu. Kai kurios šių organizacijų bus jūsų šaltiniu vykdant priemonių įgyvendinimo projektą.

D. Pritaikymas: Bendruomenės analizė

Šiame etape jums reikia surasti realius organizacijų, esančių bendruomenėje, pavyzdžius.

1. Išanalizuokite bendruomenę ir pateikite po du kiekvienos kategorijos (valdžia, verslas, nepelno įmonės, žiniasklaida) organizacijų pavyzdžius.

2. Pasinaudokite savo žiniomis apie bendruomenę pasirinkite komercines organizacijas, valstybines įmones, nepelno įmones, laikraščius, radijo ar televizijos stotis, galinčias jums padėti. Užrašykite jų pavadinimus, adresus, kontaktinių asmenų pavardes, jų pareigas ir darbo pobūdį bei kitą naudingą informaciją.

3. Suorganizuokite kelionę, kurios metu galėsite tyrinėti savo bendruomenės gyvenimą. Telefonų knygoje suraskite reikiamų vietos valdžios institucijose dirbančių darbuotojų telefonų numerius arba Internete susiraskite savivaldybės svetainę. Savivaldybės įmonėse arba seniūnijoje galite rasti atstovą ryšiams su visuomene arba socialinių paslaugų specialistą. Pirmiausia, jiems prisistatykite, po to paaiškinkite savo tikslą (daugiau sužinoti apie bendruomenę, jos resursus ir problemas) bei paprašykite vietos valdžios atstovo ar kito specialisto kelionėje pabūti gidu.

E. Įsivertinimas: Sustok ir pagalvok

Norėdami sudaryti mokiniams įsivertinti savo darbą, užduokite klausimus, o atsakymus tegul jie užsirašo:

Ką gero sužinojote apie savo bendruomenę?

Ar jūsų susidarytas vaizdas apie bendruomenę skiriasi nuo ankstesniojo?

Ką jūs norėtumėte pakeisti savo bendruomenėje?

Bendra diskusija:

Papasakokite savo žodžiais, ko galima pasimokyti iš liaudies pasakos apie aklus vyrus ir dramblių?

Kokie yra pagrindiniai bendruomenės elementai?

Kokios yra keturios bendruomenės organizacijų kategorijos, aprašytos šiame straipsnyje?

Minčių lietus: kelioms bendruomenėms jūs priklausote?

Su kokia problema susidūrė Hermosa Byčo riedlentininkai? Ar tai buvo bendruomenės problema? Paaiškinkite.

Nurodykite mokiniams, kad jie reikalingos informacijos apie bendruomenę gali ieškoti:

- **Vietos telefonų knygoje:** Daugelio telefonų knygų pradžioje pateikiami žemėlapiai, informacija apie mokyklas, komunalinių paslaugų įmones, bendruomenės paslaugų bei rekreacinę infrastruktūras, informacija apie transporto paslaugas ir panašiai.

- **Bibliotekoje:** Susiraskite savo bendruomenės centrinę biblioteką (pasižiūrėk telefonų knygoje prie valstybinių įstaigų). Bibliotekos paprastame ar kompiuteriniame kataloge rasite turimų knygų pavadinimus. Žurnalų ir laikraščių straipsniai pagal tam tikras temas pateikiami periodinės literatūros skaitytojo vadove arba kompiuteriniame periodinių leidinių kataloge. Pasikalbėkite su bibliotekoje dirbančiais darbuotojais – jų darbas ir yra parodyti jums, kaip ieškoti informacijos. Dauguma bibliotekų turi informacijos apie vietos istoriją bei valdžios institucijas. Paprašykite bibliotekos darbuotojų surasti tokios informacijos.

- **Internete:** Internetas pateikia gausybę informacijos. Jame yra tiek daug informacijos, kad kartais sunku surasti tai, ko reikia. Žemiau pateikiami keli patarimai:

Naudokite duomenų paiešką. Įveskite raktažodžius tai informacijai, kurios ieškote. Dauguma vietos valdžios institucijų turi savo internetines svetaines, kuriose pateikiama informacija apie bendruomenę. Todėl į paieškos Internete langelį įveskite jūsų miesto ar apskrities pavadinimą.

Kai surandate naudingą svetainę, patikrinkite jos patikimumą. Ar pateikta informacija tiksli? Kas finansuoja šią svetainę? Patikrinkite, ar pateikiama informacija yra nešališka? Pavyzdžiui, jei pateikiamas polemiskas klausimas, ar svetainėje pateikiami kitų požiūriai tuo klausimu?

Aplankykite svetainę www.bendruomenes.lt, gal joje rasite informacijos ir apie savo bendruomenę.

- **Brošiūros apie miestą ir apskritį.** Dauguma vietinių valdžios institucijų išleidžia brošiūras, kuriose pateikiama informacija apie bendruomenės struktūrą ir finansavimo šaltinius. Telefonų knygoje susiraskite miesto Tarybos narių arba apskrities valdytojo administracijos telefonų sąrašą bei paskambinkite jiems ir paklauskite, kur galima gauti tokią brošiūrą.
- **Archyvai.** Daugelis bendruomenių turi istorinius archyvus, kuriuose galima rasti naudingos informacijos apie jūsų visuomenės praeitį. Baltuose telefonų knygos puslapiuose pabandykite susirasti informacijos apie archyvus.
- **Prekybos rūmai.** Tai nepelno organizacija, kuri remia verslo interesus bendruomenėje. Ji gali susidomėti galimybe teikti viešąsias paslaugas, kurios padės patobulinti visuomenę. Informacijos ieškokite telefonų knygos geltonuosiuose puslapiuose.
- **Bendruomenės nariai.** Tėvai ir draugai, kurie gyvena bendruomenėje jau daugelį metų gali suteikti vertingos informacijos apie vietos resursus.

Bendruomenės organizacijos aprašymo schema (1)

Pavadinimas _____

Adresas _____

Asmuo kontaktams _____ Telefonas _____

Elektroninis adresas _____

Organizacijos tikslas

Paskirtis:

Komentarai:

Antras veiksmas: problemos pasirinkimas

Šiame etape mokiniai susipažins kaip pasirinkti bendruomenės problemą, kuri bus toliau nagrinėjama. Todėl duokite jiems užduotis:

- A** – Nustatyti kasdienes problemas, su kuriomis susiduriate savo gyvenime.
- B** – Perskaityti pateiktą literatūrą ir dokumentus
- C** – Nustatyti savo bendruomenėje egzistuojančias problemas.
- D** – Pasirinkti problemą, kurią galėtumėte išspręsti.
- E** – Išmokti, kaip nagrinėti problemą, kad susirastumėte daugiau informacijos apie ją.
- F** – Sustoti ir pagalvoti apie problemos pasirinkimą.

Tikslas

Pasirinkti problemą, su kuria susiduria bendruomenė, ir kuo daugiau apie ją sužinoti.

A. Diskusija: Kokia jūsų problema?

Surenkite trumpą diskusiją, remiantis tokiais klausimais: kokį galite pateikti kasdieninės problemos pavyzdį? (laiku atsikelti, atlikti namų užduotis), kokios šios problemos priežastys? Kokias pasekmes turi ši problema?

Visos problemos – nesvarbu, ar jos didelės, ar mažos – turi savo priežastis ir pasekmes. Norint rasti būdus, kaip išspręsti problemą, pirmiausia, reikia ją apibrėžti bei nustatyti jos priežastis ir pasekmes.

B. Skaitymas ir analizė

Kokios yra šios problemos priežastys? Kokios yra šios problemos pasekmės? O ateityje kokia matote problemos perspektyvą?

C. Veikla grupėse: problemų, su kuriomis susiduria visuomenė, apibrėžimas

Šios veiklos metu jums reikės apibrėžti problemas, kurios turi tiesioginį poveikį jūsų gyvenimui.

Ant didelio popieriaus lapo užrašykite tokius žodžius: “mokslas”, “nusikaltimas”, “ekonomika”, “poilsis”, “aplinka”, “kitos socialinės problemos”. Tai pagrindinės sritys, kuriose kyla daugiausia bendruomenės problemų.

Susiskirstykite į mažesnes grupes ir aptarkite, kuri problemų sritis, jūsų nuomone, svarbiausia.

Išdalinkite piešimo sąsiuvinį ir žymeklius (pieštukus). Apibūdinkite savo problemą. Kokios yra jos priežastys? Kokios yra jos pasekmės? Sudarykite priežasčių ir pasekmių sąrašą. Pateikite tris argumentus, kodėl jūsų problema svarbiausia. Savo argumentams pagrįsti, pasinaudokite sudarytu priežasčių ir pasekmių sąrašu.

Pateikite savo argumentus, kodėl, jūsų manymu, jūsų problema svarbiausia. Kiekvienas turi balsuoti ir išrinkti, kuri problema svarbiausia.

D. Pritaikymas: Problemos pasirinkimas

Šios veiklos metu jums reikės pasirinkti bendruomenės problemą, kurią toliau nagrinėsite. Jūs turite du pasirinkimų variantus: 1) jūs galite pradėti nuo vienos problemų srities, kurią jūs jau analizavote, arba 2) jūs galite pasirinkti naują problemų sritį.

Ant lentos arba ant didelio lapo popieriaus užrašykite siūlomas problemas.

Norint apsispręsti, kurią problemą pasirinkti, paklauskite savęs: “Ar šios problemos nagrinėjimas: turės teigiamą poveikį jūsų gyvenimui? turės teigiamą poveikį bendruomenei? bus linksma ir įdomu?”

Svarbu

Žiūrėkite, kad pasirinktumėte tokią problemą, kuri nėra nei per plati, nei per siaura. Pavyzdžiui, jūs nenorite pasirinkti tokios problemos kaip “nusikaltimas”. Tai būtų per plati problema ir jūs niekuomet neišspręsite visos nusikaltimų problemos. Kita vertus, jūs nenorite pasirinkti per siauros problemos. Pavyzdžiui, parkuose ar kitose poilsio zonose esančių šiukšlių dėžių perpildymas būtų per siaura problema, kurią galima nagrinėti. Norint, kad veikla būtų sėkminga, jūs turite nagrinėti tokią problemą, kuri būtų pakankamai svarbi, tačiau kurią jūs galėtumėte išspręsti.

E . Problemos nagrinėjimas

Žinios yra jėga. Kuo daugiau jūs žinote apie problemą, tuo daugiau galimybių turite ją išspręsti.

1. Pradėkite nuo informacijos, kurią jau žinote apie jūsų problemą. Norint nustatyti, ką jūs jau žinote (ir ką jums reikia sužinoti), atsakykite į tokius klausimus: kiek laiko egzistuoja jūsų problema?, kokios šios problemos priežastys? kokios jos pasekmės?, kas su ja daugiausiai susiduria? ką kiti žmonės daro šios problemos atžvilgiu? Kas jie tokie?
2. Tyrinėdami problemą surinksite dar daugiau informacijos, todėl:
  - **Planuokite į priekį.** Aplinkui labai daug informacijos. Tačiau jums reikia susikoncentruoti į tam tikrą temą. Ką jūs norite sužinoti? Pasižiūrėkite į savo žurnalą.

- **Užsirašykite visą informaciją.** Kai kurie žmonės, paėmę savo užrašus, nieko negali suprasti, ką užsirašė. Todėl visą informaciją užsirašykite atidžiai ir aiškiai.
- **Užsirašykite informacijos šaltinius.** Kiti galbūt norės žinoti, iš kur gavote informacijos. Tokios pastabos jums padės tuomet, kai norėsite grįžti atgal ir surinkti dar daugiau informacijos;
- **Atlikite paieška bibliotekoje.** Biblioteka – tai viena geriausių vietų, kur ieškoti informacijos. Tik reikia žinoti, ko ieškote. Paprašykite bibliotekininkės padėti jums rasti knygų reikiama tema.
- **Analizuokite žinias.** Jei problema svarbi, ji gali būti paminėta žinių metu. Peržiūrėkite televizijos žinias. Perskaitykite vietos laikraščius. Gal rasite straipsnių apie jūsų problemą. Bibliotekoje peržiūrėkite periodinės literatūros kartoteką arba kompiuterinį periodinių leidinių katalogą. Šiuose kataloguose rasite straipsnius iš įvairių žurnalų ir laikraščių, sugrupuotus pagal temas.
- **Suraskite ekspertą.** Vienas geriausių būdų informacijai gauti – pasiklausti specialisto.
  - a) Žurnalistai paprastai yra ekspertai. Paskambinkite į vietinį laikraštį ir paprašykite redaktoriaus telefono. Paaiškinkite, ko ieškote.
  - b) Mokytojai taip pat yra savo srities ekspertai. Paieškokite ekspertų savo mokykloje ar vietos koledže. Koledžai turi katedras. Suraskite katedrą, kuri susijusi su jūsų problema.
  - c) Valdžios, verslo ar nepelno organizacijų atstovai paprastai yra bendruomenės problemų ekspertai.
- **Surenkite interviu.** Daugelis žmonių turi informacijos apie bendruomenę, kurioje gyvena. Jūsų užduotis – priversti juos papasakoti tai, ką jie žino. Žemiau pateikiame naudingus patarimus, kaip surengti interviu.
  - a) Skirkite laiką susitikimui. Numatykite tikslią datą ir laiką.
  - b) Į susitikimą ateikite laiku bei atrodykite nepriekaištingai. Tai jums padės gauti daugiau informacijos.
  - c) Paruoškite klausimus raštu. Ką jūs norite sužinoti? Pasinaudokite informacija, kurią užsirašėte savo žurnale ir kurią gavote kito tyrimo metu. Jei jūs nesuprantate, ką asmuo sako, nebijokite paprašyti to žmogaus paaiškinti, ką jis sako.
  - d) Užsirašinėkite. Interviu – tai viena iš tyrimo formų. Šį pokalbį taip pat galite įsirašyti į diktofono juostelę, tačiau tam reikia kalbančio asmens sutikimo.
  - e) Paklauskite, ar asmuo žino, kas dar gali jums padėti. Specialistai dažnai pažįsta kitus reikalingus žmones.

f) Padėkokite žmogui, nes tai palengvins organizuoti tolesnius susitikimus, jei jų reikės.

F. Įsivertinimas: Sustok ir pagalvok

Jūs pasirinkote problemą. Norint įvertinti savo pažangą, į žurnalą įrašykite atsakymus į žemiau pateiktus klausimus:

Kokią problemą jūs pasirinkote?

Kaip pasirinkote šią problemą? Paaiškinkite.

Ką jūs jau žinojote apie pasirinktą problemą?

Ką naujo sužinojote analizuodami šią problemą?

Ką geriausio išmokote pasirinkdami ir nagrinėdami problemą? Kodėl?

Trečias veiksmas: Politikos įvertinimas

Jūs pasirinkote problemą, kurią toliau nagrinėsite. Pradėjus nagrinėti problemą, tikriausiai susidursite su valstybinė politika. Kas yra politika? Kas ją kuria? Ar ji veiksminga? Šiame etape mokiniai nagrinės politiką, todėl reikės:

A. Apibrėžti politiką.

B. Susipažinti su valstybine politika bei ją vertinti.

C. Įvertinti dvi politikas, vykdomas riedlenčių atžvilgiu. Ar jos teisingos? Ar jos veiksmingos?

D. Sužinoti apie savo bendruomenėje vykdomą politiką bei ją įvertinti.

E. Sustok ir pagalvok apie politikos analizę.

Tikslas

Nustatyti ir įvertinti politiką, taikomą bendruomenės problemos atžvilgiu.

A. Diskusija: Kas yra politika?

Pamąstykite apie problemą, su kuria susiduriate kiekvieną dieną. Surenkite trumpą diskusiją pagal tokius klausimus: su kokia problema jūs susiduriate kasdieną?, kaip paprastai jūs ją sprendžiate?

Atsakymas, kurį pateiksite apie tai, kaip jūs sprendžiate tą problemą, ir yra *politika*.

B. Skaitymas ir analizė: Politikos įvertinimas

Perskaite pateiktą medžiagą.....atsakykite į klausimus:

Kas yra politika?

Pateikite valstybinės politikos pavyzdžių. Kokiai problemai spręsti ji skirta?

Kaip vyriausybė įgyvendina valstybinę politiką?

Kaip jūs nustatote, ar politika teisinga ir veiksminga?

Kokia politika vykdoma jūsų pasirinktos visuomenės problemos atžvilgiu?

C. Veiksmas: Darbas grupelėse

Atliekant šį darbą, jus reikės pasinaudoti klausimais, kurie padės nustatyti, ar vykdoma teisinga ir veiksminga politika nagrinėjamos problemos atžvilgiu. Pasidalinkite į grupes ir diskutuokite.

- Koks šios politikos tikslas?
- Ar veiksminga politika apsaugo žmones? Paaiškinkite.
- Ar vykdoma politika teisinga? Kodėl? (Ar ji vienoda visų atžvilgiu?) Paaiškinkite.
- Kokios šios politikos pasekmės?
- Kuriai politikai jūs pritartumėte? Kodėl?

D. Pritaikymas: Informacijos apie politiką rinkimas ir jos įvertinimas

Kokia politika vykdoma problemų, kurias pasirinkote, atžvilgiu? Atliekant šią užduotį, jums reikės pasinaudoti patarimais, kurie padės jums sužinoti, kokią politiką vykdo vietos valdžia jūsų problemos atžvilgiu. Tai gali būti įstatymas (ar nutarimas) ar siūloma politika. Atskirame popieriaus lape apibūdinkite įstatymą, nutarimą ar siūlomą politiką. Kaip demokratinės šalies piliečiai, jūs privalote įvertinti vykdomą kursą – nesvarbu, ar jūs jį palaikote, ar ne. Kai kurios strategijos gali pasiteisinti labiau nei kitos. Kai kurios - gali būti teisingesnės už kitas. Vertinant valstybės veiksmus, jums reikia išsiaiškinti, ar jie teisingi ir veiksmingi. Kaip galima sužinoti, ar politika teisinga ir veiksminga? Geriausias būdas –savęs paklausti, koks šios politikos tikslas? Ar ji veiksminga? Ar ji saugo žmones nuo žalos? Ar ji taikoma visiems vienodai? Kokios šios politikos pasekmės? Ar jūs remiate šią politiką? Kodėl? Nagrinėjant bendruomenės problemą, svarbu politiką įvertinti, kadangi ji gali padėti ar sutrukdyti jūsų veiksams. Galbūt jūs vietos valdžiai pateiksite naują savo sukurtą viešąją politiką. Kaip išsiaiškinti, kokią politiką vykdo vietos valdžia

Atlikite tyrimą ir išsiaiškinsite, kokia vykdoma politika. Ar jūs sužinojote, kokį įstatymą ar programą naudoja vietos valdžia problemai, kurią jūs pasirinkote, spręsti? (tai ir yra *politika*).

Atidžiai išnagrinėkite grupes, siūlančias problemas sprendimo būdus ir galbūt jūs galėsite bendradarbiauti. Be to, atlikdami tyrimą:

- **Paskambinkite vietos valdžios atstovui**, vietos paslaugų įmonei ar kitai nepelno organizacijai. Paklauskite jų, kokios vykdomos (ar numatomos vykdyti) priemonės susijusios su jūsų problema.
- **Nueikite į jūsų vietos valdžios Interneto svetainę**. Peržiūrėkite savivaldybės nutarimus arba informaciją pagal atskiras bendras temas, tokias kaip “Nusikaltimai”, “Poilsis ir laisvalaikis” arba “Švietimas”. Galbūt čia jūs rasite informacijos apie vykdomą politiką. Dar kartą nueikite į biblioteką ir pasikalbėkite su bibliotekininke apie jūsų problemos sritį bei vykdomas ar siūlomas politikas.
- **Ieškokite rėmėjų ir oponentų**. Galbūt jūsų problemą jau nagrinėja kokios nors organizacijos. Jie žinos, kokia vykdoma politika šios problemos atžvilgiu. Jei dėl jūsų klausimo kyla diskusijos, atidžiai išklausykite abi puses. Nepasikliaukite iš vienos pusės gauta informacija, neišklausę kitos. Prieš įvertinant bet kokią politiką, numatykite apsvarstyta perspektyvą.

2. Kai sužinote, kokia politika vykdoma jūsų pasirinktos bendruomenės problemos atžvilgiu, analizuokite ją remiantis žemiau pateiktais klausimais:

- Koks šios politikos tikslas?
- Kaip ši politika susijusi su jūsų pasirinkta problema?
- Ar ši politika veiksminga? (Ar ji saugo žmones nuo žalos?) Paaiškinkite.
- Ar ji teisinga? (Ar ji taikoma visiems vienodai?) Paaiškinkite.
- Kokios vykdomos politikos pasekmės?
- Kokios šios politikos alternatyvos (jei tokių yra)?

3. Kai jūs nustatote, kokia politika vykdoma jūsų problemos atžvilgiu, surenkite debatus. Jūs galite pakviesti specialistus, žinančius apie problemą, vietos valdžios atstovus bei bendruomenės narius. Pristatykite vykdomą politiką. Tegul debatų dalyviai aptaria politikos plusus ir minusus. Pasirūpinkite, kad visi galėtų išreikšti savo nuomonę. Išleiskite ataskaitą, kurioje aprašėte debatų rezultatus, arba įdėkite straipsnį apie vykusius debatus į vietos laikraštį ar televizijos laidą.

E. Įsivertinimas: Sustok ir pagalvok

Jūs sužinojote, kokia politika vykdoma jūsų pasirinktos problemos atžvilgiu. Norint įvertinti, ką nuveikėte, aprašykite savo žurnale šias temas: ką jūs sužinojote ieškant informacijos apie vykdomą politiką? Apibūdinkite politiką, kuri įtakoja jūsų gyvenimą. Koks jos poveikis?

Klausimai baigiamajai **diskusijai**

1. Kas yra politika?
2. Pateikite viešosios politikos pavyzdžių. Kokią problemą ji nagrinėja?
Kaip valdžia praktiškai įgyvendina viešąją politiką?
Kaip jūs nustatote, ar politika teisinga ir veiksminga?
Kokios politikos vykdomos jūsų pasirinktos bendruomenės problemos atžvilgiu?

Ketvirtas veiksmas

Šiame etape mokiniai išsiaiškina, kaip apsvarstyti pasirinkimo variantus, sprendžiant bendruomenės problemą. Todėl jiems reikės:

- A. Savais žodžiais apibrėžti ir įvertinti pasirinkimo variantus.
- B. Perskaityti ir įvertinti du variantus, susijusius su riedlenčių aikštelės statyba.
- C. Surašyti visus į galvą ateinančius variantus, po to pasirinkite vieną, kurio pagalba nagrinėsite bendruomenės problemą.
- D. Sustoti ir pagalvoti apie variantų pasirinkimą.

Tikslas

Parengti planą ar pasirinkimo variantą, kurie padės nagrinėti pasirinktą bendruomenės problemą.

A. Diskusija: kuris variantas geresnis?

Pradėkite diskusiją taip: Apsvarstykite sprendimą, kurį jums reikėjo neseniai priimti. Kokias alternatyvas jūs turėjote? Šias alternatyvas taip pat galima pavadinti *pasirinkimu*.

- Ar visi jūsų pasirinkimo variantai buvo geri? Ar visi blogi? Galbūt kai kurie geresni už kitus?
- Kaip jūs sužinote, ar jūsų pasirinkimas geras, ar blogas?

B. Skaitymas ir analizė

Perskaitytą pasakojimą, surenkite diskusiją pagal tokius klausimus:

1. Koks yra pasirinkimas?
2. Kokie yra “argumentai už ir prieš”?
3. Kas yra “tiesioginis veiksmas”? Kas yra “įtakojanti politika”?
4. Trumpai apibūdinkite, kaip buvo įrengta riedlenčių aikštelė, imantis “tiesioginių veiksmų”. Kaip tai įtakojo visuomenę?
5. Trumpai apibūdinkite, kaip buvo įrengta riedlenčių aikštelė, panaudojant “įtakojančią politiką”. Kaip tai įtakojo visuomenę?

6. Įvertindami argumentus už ir prieš, palyginkite du metodus – tiesioginius veiksmus bei įtakojančią politiką. Jūsų nuomone, kuri politika veiksmingesnė?

C. Veikla: Kokie yra pasirinkimo variantai?

Šiame etape surašykite visus į galvą ateinančius variantus, po to pasirinkite vieną, kurio pagalba nagrinėsite bendruomenės problemą. Jei jūs galite rinktis, visada yra keli pasirinkimo variantai. Kai jūs priimate sprendimą, jūs renkatės vieną iš kelių variantų. Sudarant planą, kaip nagrinėti bendruomenės problemą, taip pat reikia rinktis iš kelių variantų. Prieš priimant sprendimą, kokį variantą pasirinkti, reikia atidžiai įvertinti kiekvieno plusus ir minusus.

1. Pasidalinkite į grupes. Kiekvienai grupei išdalinkite po vieną “**Projekto pasirinkimo variantai**” kopiją.
2. Pasinaudodami projekto idėjomis, greitai užrašykite visus įmanomus projekto pasirinkimo variantus. Apsvarstykite abu pasirinkimo variantų tipus – tiesioginius veiksmus ir įtakojančią politiką.
3. Apsvarstykite kiekvienos alternatyvos argumentus už ir prieš. Išsirinkite projekto variantą. Paaškindite savo pasirinkimą. Sudėliokite argumentus už ir prieš. Jie padės sustiprinti jūsų pasirinkimą.
4. Kai kiekviena grupė pateikia savo projekto pasirinkimą, užduokite joms tokius klausimus:
  - Kokį variantą jūs išsirinkote? Ar tai tiesioginiai veiksmai, ar įtakojanti politika? Ar tai kita?
  - Kokie kiekvieno pasirinkimo argumentai už ir prieš?
  - Kaip kiekvienas pasirinktas variantas įtakos bendruomenę?
  - Kokios būtų pasekmės, jei jūs nepasirinktumėte šio varianto?
5. Balsuokite, kokį projekto variantą panaudosite bendruomenės problemai analizuoti.

D. Įsivertinimas: Sustok ir pagalvok

Jūs pasirinkote projekto variantą, kuris padės išspręsti bendruomenės problemą. Norint įvertinti jūsų pažangą, į savo **žurnalą** įrašykite atsakymus į žemiau pateiktus klausimus.

- Ko išmokote renkant variantus? Kaip įgytą patirtį galite pritaikyti savo gyvenime?
- Ar jūsų grupės kolektyvinis darbas efektyvus? Pateikite argumentus už kolektyvinį darbą (jei yra). Pateikite argumentus prieš kolektyvinį darbą (jei yra).

Baigiamojoje diskusijoje kelkite klausimus:

1. Koks yra pasirinkimas?
2. Kokie yra “argumentai už ir prieš”?

3. Kas yra “tiesioginiai veiksmai”? “Įtakojanči politika”?
4. Trumpai apibūdinkite, kaip buvo įrengta riedlenčių aikštelė, imantis “tiesioginių veiksmų”. Kaip tai įtakojo visuomenę?
5. Trumpai apibūdinkite, kaip buvo įrengta riedlenčių aikštelė, panaudojant “įtakojančią politiką”. Kaip tai įtakojo visuomenę?
6. Įvertindami argumentus už ir prieš, palyginkite du metodus – tiesioginius veiksmus bei įtakojančią visuomenę. Jūsų nuomone, kuri politika veiksmingesnė?

Galimi projektų variantai

Žemiau pateikiame kelis projektų variantus. Jie suskirstyti pagal tokias problemines sritis - raštingumas, eismo nelaimės, neturėjimas kur gyventi, piešiniai ant sienų. Taip pat jie išskaidyti pagal du pagrindinius pasirinkimo variantus, su kuriais susipažinote anksčiau – įtakojanči politika ir tiesioginiai veiksmai. Nesijaudinkite, jei šios problemos nėra panašios į jūsų bendruomenėje egzistuojančias problemas. Pasinaudokite šiais pavyzdžiais kaip pagrindu savo pamąstymams.

<i>Raštingumas</i>	
<i>Įtaka politikai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Pradėkite laiškų rašymo kampaniją, kad vietos biblioteka dirbtų ilgesnę darbo dieną. 2) Pabandykite įtikinti miesto valdžios atstovus paskelbti “Paskaityk savo vaikui” dieną.
<i>Tiesioginiai veiksmai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Sukurkite Interneto svetainę, kurioje spausdinsite pradinių klasių ar pagrindinės mokyklos klasių mokinių apsakymus. 2) Įsteikite fondą, kuriame bus kaupiamos lėšos mokyklos bibliotekai atnaujinti. 3) Pradinių klasių vaikams įrašykite apsakymus į magnetofono juosteles. 4) Parenkite radijo stočiai pranešimą apie skaitymo svarbą.
<i>Eismo nelaimės</i>	

<i>Įtakojanti politika</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Pabandykite įtikinti miesto Tarybą, kad ji pastatytų šviesoforą pavojingoje sankryžoje. 2) Pabandykite įtikinti mokyklos tarybą, kad organizuotų mokykloje vairavimo kursus.
<i>Tiesioginiai veiksmai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Sukurkite vaidinimą apie pėsčiųjų saugumą ir parodykite jį vietos pradinių klasių mokiniams. 2) Parenkite bukletą “Dešimt patarimų apie vairavimo saugumą” ir išdalinkite jį vyresnių klasių moksleiviams ir tėvams. 3) Surenkite šviečiamąją kampaniją apie vairavimo išgėrus pavojus. 4) Savo mokyklos laikraštyje įdėkite straipsnius apie vairavimo saugumą.
<i>Benamių problema</i>	
<i>Įtakojanti politikai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Pabandykite įtikinti miesto Tarybą, kad ji padidintų prieglaudų skaičių benamiams. 2) Pabandykite įtikinti, kad pasiūlymas uždrausti naktį miegoti parkuose reikalingas arba nereikalingas.
<i>Tiesioginiai veiksmai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Suorganizuokite mokykloje kampaniją, kurios metu būtų renkami rūbai ir maistas benamių prieglaudai. 2) Pasodinkite mokyklos darže daržovių ir perduokite gautą derlių benamių prieglaudai. 3) Surenkite bendruomenės forumą benamių klausimais ir pakvieskite ekspertus, turinčius įvairių pasiūlymų, kaip išspręsti šią problemą. 4) Surinkite vaikiškas knygas ir paskaitykite jas vaikų namuose. Po to jas perduokite jas vaikų namams.
Piešiniai, rašymas ant sienų	
<i>Įtakojanti politikai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Pabandykite įtikinti surengti miesto finansuojamą piešimą ant sienų.

	2) Pabandykite įtikinti, kad pasiūlymas uždrausti parduotuvėse pardavinėti purškiamus dažus reikalingas arba nereikalingas.
<i>Tiesioginiai veiksmai</i>	1) Suorganizuokite pripieštų sienų uždažymą. 2) Prie sienos, ant kurios dažnai atsiranda piešiniai ar užrašai, pasodinkite gebenę. 3) Sukurkite agitacinį bukletą, kuriame pasisakoma prieš piešimą ir rašymą ant sienų ir įteikite pradinių klasių mokiniams. 4) Sukurkite ir nupieškite piešinį ant sienos, aprašytos nepadoriais užrašais ir piešiniais.

Norint daryti įtaką politikai, reikia bendrauti su vietos valdžios pareigūnais. Jums reikės juos įtikinti, kad:

- 1) jūsų pasirinkta problema svarbi daugeliui bendruomenės žmonių;
- 2) jūs turite aiškų ir įtikinamą planą, kaip ją spręsti.

Susitikimai su vietos valdžios pareigūnais ir jų įtikinėjimas vadinamas *lobizmu*.

Būdai, leidžiantys daryti įtaką politikai:

- **Laiškų rašymo kampanija.** Jei vietos valdžios pareigūnai gauna 20 ar daugiau laiškų vienu klausimu, jie paprastai į tai atsižvelgia. Paprašykite savo tėvų ir draugų parašyti laiškus. Norint suorganizuoti laiškų rašymo kampaniją, pasistatykite viešoje vietoje stalą su visomis priemonėmis laiškam rašyti. Tačiau prieš tai paprašykite leidimo tai daryti. Pasiruoškite popieriaus, vokų, susižinokite pareigūno adresą, kuriam siųsite laiškus. Paprašykite žmonių parašyti trumpą, mandagų laišką, reikalaujantį imtis konkrečių veiksmų. Paskatinkite juos rašyti laiškus vietoje. Pasisiūlykite laiškus išsiųsti patys.
- **Peticijos.** Lengviau žmones įkalbėti pasirašyti peticiją negu parašyti laišką. Pareigūnai tai žino, todėl daugiau dėmesio skiria laiškam. Tačiau peticija su daug parašų taip pat gali paveikti pareigūnus. Parašykite savo peticiją kaip trumpą laišką, kurioje būtų aiškiai pasakyta, ko norite ir kodėl. Apačioje įdėkite grafą, kur žmonės galėtų pasirašyti ir įrašyti savo adresus ir telefono numerius. Pasidarykite daug tokios peticijos kopijų, kad kuo daugiau žmonių galėtų rinkti parašus vienu metu.

- **Pokalbiai su pareigūnais.** Jei jūs skambinsite vietos valdžios pareigūnui, jūs tikriausiai pirmiausia kalbėsite su vienu iš darbuotojų. Norint kalbėtis su pareigūnu, jums reikia susitarti dėl susitikimo datos. Prieš susitikimą surašykite visus klausimus, kuriuos pateiksite tam asmeniui. Kai baigsite pokalbį, paprašykite pažadėti prisidėti prie jūsų plano įgyvendinimo.
- **Problemos pristatymas posėdžių metu.** Vietos valdžios posėdžių metu paprastai skiriama laiko, kad visuomenė išsakytų savo problemas. Tai suteikia jums gerą galimybę pristatyti savo problemą ir pasiūlymus, kaip ją išspręsti. Paskambinkite miesto Tarybos nariui ar kitam vietos valdžios atstovui ir išsiaiškinkite, kada vyks kitas posėdis ir kiek laiko skiriama kiekvienam visuomenės atstovui. Parenkite trumpą ir aiškų pristatymą. Į posėdį pakvieskite draugus bei kitus rėmėjus.

Kaip įtikinti žmones?

Rengiant planą, jūs tikriausiai įsitikinsite, kad:

- 1) jūsų problema svarbi;
- 2) jūs turite numatę keletą aiškių ir veiksmingų metodų šios problemos nagrinėjimui.

Tačiau dabar jūsų tikslas – įtikinti kitus. Žemiau pateikiame tris pagrindinius metodus, kaip įtikinti kitus, ir keletą patarimų, kaip juos panaudoti.

Įtikinėjimo būdai:

- **Argumentacija.** Panaudokite faktus, statistiką, ekspertų nuomones ir tyrimų rezultatus. Pasistenkite, kad jūsų faktai būtų suprantami, bei cituokite savo informacijos šaltinius.
- **Emocionalūs kreipimaisi.** Susiekite savo problemą ir savo planą su pagrindiniais žmonių poreikiais, tokiais kaip maistas, pastogė, saugumas, savigarba, įgaliojimai, bendri įsitikinimai, sėkmė. Parodykite žmonėms, kad tai bus naudinga tiek jiems visiems, tiek bendruomenei. Tegul jūsų problema ir siūlomas sprendimas sudomina kitus.
- **Įgykite žmonių pasitikėjimą.** Pasakykite tiesą be jokių perdėjimų. Išklauskite, ką kiti mano apie šią problemą. Parodykite kitiems, kad jūs tikite tuo, ką darote. Išlikite ramūs – žmonės nepasitiki tais, kurie praranda savikontrolę. Būkite draugiški – jūs negalite įtikinti tų, kuriems jūs nepatinkate.

Penktas veiksmas: Imamės veiksmų

Ištyrus ir išanalizavus bendruomenę bei suradus sprendžiamą problemą, būtina imtis veiksmų jai spręsti. Todėl šiame etape pateikiama laipsniška struktūra, kaip parengti planą, imtis veiksmų ir įgyvendinti projektą. Mokiniamis reikės:

- A. Perskaityti straipsnį apie priemonių įgyvendinimo planą, kaip įrengti riedlenčių aikštelę.
- B. Sukurti ir palyginti keletą planų jūsų problemai spręsti. Išrinkite geriausius kiekvieno priemonių įgyvendinimo plano elementus ir sudėkite juos į pagrindinį planą.
- C. Įgyvendinti savo pagrindinį planą.
- D. Sustoti ir pagalvoti apie tai, ką darote – tuo metu, kai tą darote.

Tikslas

Įgyvendinti priemonių planą. .

Svarbu!

Tai lemiamas momentas. Jūs tikriausiai norėtumėte įsitraukti į veiklą, įveikti sunkumus, priversti kažką imtis veiksmų. Tačiau, jei nežinote kur einate, jums bus pakankamai sunku pasiekti tikslą. Taigi, prieš pradėdami savo veiklą, jums būtina parengti griežtą, tačiau įvykdomą priemonių įgyvendinimo planą.

A. Medžiagos analizė

Perskaičius medžiagą.....organizuokite diskusiją:

1. Su kokia problema susidūrė tam tikra grupė? Koks buvo jų tikslas?
2. Kaip jų buvo siekiama?
3. Koks siekimo rezultatas?
4. Ar jūs imtumėtės tokių pačių veiksmų, kaip ir medžiagoje aprašyti veikėjai?

B. Veikla: priemonių įgyvendinimo plano sudarymas

Jūs pasirinkote vieną variantą. Dabar jūs galite planuoti ir užbaigti savo projektą.

1. Pasidalinkite į keletą grupelių. Kiekvienai grupei išdalinkite po vieną “**Priemonių įgyvendinimo plano kūrimas**” kopiją.

2. Mažose grupelėse aptarkite klausimus apie priemonių įgyvendinimo planą. Užrašykite savo atsakymus ir pasiruoškite pristatyti savo priemonių įgyvendinimo plano variantą kitoms grupėms.
3. Pristatykite kitiems savo priemonių įgyvendinimo planą. Aptarkite, kurie planai jums patinka labiausiai. Išrinkite geriausias idėjas bendram priemonių įgyvendinimo planui.
4. Jei jūs nusprendėte įgyvendinti projektą, jums norėsis imtis veiksmų, ką nors įgyvendinti bei išjudinti. Tačiau jei jūs truputį laiko skirsite plano parengimui, sutaupysite laiko, lėšų bei savo nervų. Kodėl? Todėl kad žinosite, kur einate, ir kaip ten patekti.

C. Priemonių įgyvendinimo projektas: Įgyvendinkime!

Jūs sudarėte planą. Dabar jį reikia įgyvendinti. Sėkmės!

Priemonių įgyvendinimo plano parengimas. Jūs pasirinkote vieną iš priemonių įgyvendinimo projekto variantų. Dabar pats laikas parengti planą. Aptarkite kiekvieną etapą ir užrašykite aiškų atsakymą. Kiekvienas etapas vienas su kitu susiję. Žiūrėkite, kad jie atitiktų vienas kitą, tenkintų bendruomenės narių poreikius bei gerbtų jų teises.

1 etapas. Projekto pavadinimas. Savo projektui sugalvokite patrauklų pavadinimą. Jis turi jums patikti. Šį pavadinimą tikriausiai rašysite visur: ant skrajučių, plakatų, skelbimų.

2 etapas. Problemos formuluotė. Aiškiai suformuluokite problemą. Kaip jūsų problema įtakoja bendruomenę? Kokius atskirus asmenis ar grupes paveiks ši problema?

3 etapas. Projekto tikslas. Ką norite pasiekti savo projektu? Užrašykite vienu sakiniu savo projekto viziją.

4 etapas. Projekto planas. Ką jums reikia padaryti? Užrašykite veiksmus, kuriuos atliksite projekto tikslui pasiekti.

5 etapas. Užduotys. Kokią veiklą ir kokias užduotis reikia atlikti, kad projektas būtų įgyvendintas?

- Susitikimų aprašymas
- Reikiami tyrimai
- Susitikimai su ekspertais, valdžios pareigūnais bei kitais potencialiais projekto partneriais
- Reikiama medžiaga
- Reikalingos licencijos bei kiti leidimai
- Vieta

- Biudžetas, lėšų ieškojimas

Svarbu! Kas bus atsakingas už kiekvieną veiklą ir užduotis?

6 etapas. Resursai ir partneriai. Kas parems jūsų projektą? Sudarykite asmenų ir grupių sąrašus, kurie gali jums padėti.

7 etapas. Kliūtys. Sudarykite kliūčių ar sunkumų sąrašą, su kuriais galite susidurti įgyvendindami savo projektą. Kas gali prieštarauti jūsų projektui?

8 etapas. Įvertinimas ir apmąstymai. Kaip jūs įvertinsite savo projekto sėkmę? Būkite konkretūs. Skyrelyje „**Sustok ir pagalvok**“ pateikiamos priemonės, kaip įvertinti savo pažangą bei apmąstyti, ko išmokote įgyvendinant savo projektą.

D. Įsivertinimas: Sustok ir pagalvok

1. Dabar mokiniai priėjo tokį etapą, kada pradėdamas įgyvendinti priemonių planas. Stebėkite, kaip jiems sekasi? Skatinkite juos užsirašyti žurnale parašykite atsakymus į žemiau pateiktus klausimus:

- Ar planas efektyvus? Ar veiksmai ir užduotys jau įvykdyti? Ar kai kuriems dalykams reikėjo per daug laiko? Ar jo nepakako?
- Sau kokiomis kliūtimis jūs susidūrėte? Kaip jūs jas išsprendėte?
- Ko jūs išmokote ir ką sužinojote?

2. Kai baigsite, įvertinkite savo projektą.

Sprendžiant socialines problemas visada kyla tam tikrų ginčų, todėl labai svarbu mokiniams priminti, jog: Konfliktai kyla dažniausiai tuomet, kai jūs dedate visas pastangas sunkumams nugalėti. Toks konfliktas natūralus ir jį galima išspręsti. Žemiau pateikiame keletą pagrindinių taisyklių, kaip paversti ginčą teigiamu procesu:

- Leiskite abiem konfliktuojančioms pusėms išsakyti savo poziciją.
- Aiškiai apibūdinkite ginčytiną klausimą.
- Apibrėžkite klausimus, dėl kurių sutinkama bei dėl kurių nesutinkama.
- Ginčykitės dėl idėjos, bet ne dėl asmenybės ar charakterio bruožo.
- Atidžiai išklauskite.

Baigiamasis „Sustok ir pagalvok“

Rengiant projektą, raskite laiko pasvarstyti, ką jūs darote. Kai baigsite įgyvendinti projektą, įvertinkite jį pagal vertinimo planą. Įvertindami savo projektą, jūs galite ištaisyti problemas, patobulinti planavimą bei pasisemti daugiau iš savo patirties. Apsvarstydami savo patirtį, jūs galite sužinoti, ko išmokote.

Žemiau pateikiame keletą būdų, kaip įvertinti projektą:

- **Užrašykite savo pažangą.** Nufilmuokite ar nufotografuokite savo veiklą.
- **Veskite žurnalą.** Užrašykite visus asmeninius išpūdžius apie vykdomą projektą.
- **Pasidalinkite savo vertinimais su kitais.** Kalbėkite su kitais, kurie dirba jūsų projekte.
- **Išreikškite save.** Parenkite informacinį bukletą ir išdalinkite jį mokykloje arba pristatykite savo darbą spektaklio pavidalu ar panašiai.
- **Užrašykite visus tikslus.** Lentoje užrašykite visus savo tikslus, veiksmus ir užduotis.
- **Suraskite asmenį, kuris įvertintų jūsų darbus.** Suraskite suaugusį žmogų ar draugą, kurių sprendimais galite pasitikėti. Koks to asmens požiūris į jūsų tikslus, veiksmus bei kolektyvinį darbą?
- **Aptarkite, kaip jums sekasi.** Susirinkite kartu ir aptarkite atliktus darbus bei tai, ko išmokote.

Vertinimo ir apmąstymų procesą sudaro trys atskiri veiksmi:

- Įvertinkite savo pažangą.
- Įvertinkite veiksmų projekto rezultatus.
- Apmąstykite tai, ko išmokote.

Užduokite mokiniams tokius klausimus:

1) savo pažangai įsivertinti:

- Ar jūsų planavimas efektyvus? Ar jūs nieko nepraleidote? Ar galite patobulinti savo planą?
- Koks jūsų kaip grupės darbas? Ar galima patobulinti savo grupės darbą? Kokiu būdu tai galima padaryti?
- Ar jūsų planas veiksmingas? Ar veiksmai bei užduotys įgyvendintos? Ar kai kuriems dalykams buvo sugaišta per daug laiko? O kitiems per mažai laiko?
- Su kokiomis kliūtimis susidūrėte? Kaip jas sprendžiate?

2) rezultatams įsivertinti:

- Ką jūs įgyvendinote? Ar jūsų įgyvendintas projektas įnešė ką nors nauja? Kokiu būdu?
- Jei jūs dar kartą nagrinėtumėte šią problemą, ką jūs padarytumėte kitaip?

3) apsvarstymui, ko jūs išmokote:

- Ar šio projekto pasėkoje jūs pasikeitėte?
- Kokių naujų minčių pasisėmėte apie problemą dirbdami projekto metu?
- Ką ateityje padarytumėte kitaip?

7) Galiausiai, jei vėl nagrinėtumėte šią problemą, ką jūs darytumėte?

2. 3. Struktūruotos akademinės kontraversijos metodika

2. 3. 1. Trumpas projekto ir Svarstymų medologijos pristatymas

Penkios Lietuvos mokyklų bendruomenės (Vilniaus Gabijos, Radviliškio Lizdeikos, Elektrėnų Versmės gimnazijų, Ukmergės Užupio, Mažeikių Ventos ir Mažeikių Sodų, Vilniaus M. Mažvydo ir Ažuolyno vidurinių mokyklų) jau ketvirti metai dalyvauja transatlantiniame projekte “Svarstymai demokratijoje” (Deliberation in A Democracy), kuriam vadovauja Čikagos Konstitucinių teisių fondas (Lietuvoje projektą vykdo Pilietinės edukacijos centras, www.pec.lt). Projekto metu yra įgyvendinama viena iš aktyvaus pilietiškumo ugdymo metodikų: Akademinė Struktūruota Kontraversija, todėl vienas iš svarbiausių projekto tikslų yra skatinti jaunimo pilietinį aktyvumą, ugdyti diskusinius gebėjimus, dalyvaujant **socialinių problemų svarstymuose** (kurie yra pagrindas aktyviam pilietiškumui). Dažnai literatūroje dalyvavimas diskusijose, svarstymuose yra įvardijamas kaip mokinių pilietinio dalyvavimo/ socialinio dalyvavimo būdas. Manoma, jog taikyti Struktūruotos akademinės kontraversijos metodą turėtų taikyti kiekvienas pedagogas, juo labiau socialinės veiklos organizatorius: juk kiekvienas problemos sprendimas visų pirma prasideda nuo problemos suvokimo, jos visapusiško aptarimo.

Todėl šiame skyriuje pristatysime konkrečią metodiką, kaip ugdyti mokinių kognityvinio dalyvavimo gebėjimus, t. y. problemų svarstymo gebėjimus.

Pirmiausiai norėtūsi aptarti kuo svarstymai skiriasi nuo diskusijos, nuo debatų nuo, pokalbio.

Svarstymai yra problemos aptarimo metodas, kai nesiekama kompromiso, nesiekama “nugalėti“, ar ką nors įrodyti, bet problema svarstoma iš įvairiausių pusių, pateikiant kuo daugiau socialinių, politinių, kultūrinių argumentų už ir prieš.

Paprastai yra svarstomos tik kontraversinės temos, kuris išsiskiria tam tikrais požymiais.

Kontraversinė problema – tai problema:

- tai visai bendruomenei/visuomenei aktuali problema, neturinti vienareikšmio sprendimo (pavyzdžiui, privalomas balsavimas rinkimuose, eutanazija, klonavimas, mirties bausmė ir pan.);
- tai neišspręsta problema;
- tai problema, turinti politinį atgarsį;

- tai problema, kuriuos sprendimas aktualus didžiajai visuomenės daliai;
- dėl jos sprendimo egzistuoja prieštaringos nuomonės;
- jos sprendimo reikalauja įvairūs visuomenės sluoksniai;
- tai problema turinti istorinę perspektyvą;
- tai socialiai angažuota problema;

Svarstymas – tai prasminga diskusija, tikslingas pasikeitimas idėjomis bei argumentų analizavimas prieš priimant sprendimą. Jis yra svarbus, nes demokratijoje piliečiai turi norėti ir gebėti pasikeisti nuomonėmis tarp savęs, su bendruomenės lyderiais, su valdžios atstovais. Todėl piliečiams bei visuomenės pareigūnams norint priimti teisingus sprendimus būtina mokėti įvairiapusiškai svarstyti problemas. Yra keletas pagrindinių taisyklių, kurių privalo laikytis asmenys, dalyvaujantys svarstymuose:

1. Perskaityti ir atidžiai išanalizuoti medžiagą
2. Susikoncentruoti tik ties diskutuojamu klausimu.
3. Atidžiai klausytis, ką kalba kiti.
4. Pasitikrinti, ar viską teisingai suprato.
5. Analizuoti, ką kalba kiti. .
6. Pačiam kalbėti ir paskatink kitus kalbėti.
7. Pasiremti tekstu, pagrįsti savo idėjas.
8. Logiškai naudotis savo žiniomis ir gyvenimiškuoju patyrimu.
9. Išreikšti savo idėjas ir nuomonę, remtis protu ir širdimi.
10. Iškilus prieštaravimams ir toliau pagarbiai dalyvauti.
11. Koncentruotis tik ties idėjomis, bet ne asmenimis.

2. 3. 2. Konkretus metodikos taikymo pavyzdys

Struktūruota Akademinė kontraversija (parengta pagal Johnson, David W., Roger T. Johnson, „Critical Thinking Through Structured Academic Controversy“ in „Educational leadership“ (May, 2000: 58-64). Prieš pradėdant svarstymus siūloma su mokiniais, ypač žemesnių klasių siūloma pasipraktikuoti socialinio teksto skaitymo, supratimo ir analizavimo pavyzdžių, pasitelkiant žemiau pateiktą jo projektą

Pokalbio vadovas

Užduotis

Perskaitykite visą tekstą nuosekliai, nesustodami ties kokia nors atskira pastraipa.

Atkreipkite dėmesį į pirmą išpūdį, apie ką, jūsų manymu, rašoma tekste. Išskirkite svarbiausius dalykus ir tada vėl iš naujo perskaitykite visą tekstą. Trumpai atsakykite į pateiktus klausimus:

1. Ši medžiaga yra apie _____

2. Svarbiausi dalykai/klausimai yra::

a) _____

b) _____

c) _____

3. Straipsnyje aš sutinku su _____

_____

_____

4. Aš nesutinku / abejoju) _____ .....

_____

_____

5. Kokie yra du klausimai šiame tekste, apie kuriuos, jūsų manymu, reiktų diskutuoti? (Geriausi klausimai diskusijoms yra tie, į kuriuos nėra paprasto, vienareikšmio atsakymo, kurie reikalauja informacijos iš teksto ir pan.).

_____

_____

Pabaigus pilietinį pokalbį atsakoma į sekančius du klausimus:

6. Ką naujo sužinojote ar išmokote šio pilietinio pokalbio metu?

---

7. Kokias, jūsų manymu, bendras idėjas išsakė grupės nariai? (*Arba* Kokias savo idėjas, mintis girdėjote atsikartojant ir kitų pasisakymuose?)

Pradedant svarstymus, klasė arba mokinių grupė paprastai padalijama į keletą mažesnių grupių (po 6-8 mokinius). Jiems išdalijama iš anksto parengta medžiaga svarstoma tema (mūsų atveju tai bus tema “Šeimos valanda”). Kitos parengtos kontraversinės temos bus pateiktos prieduose. Visi skaito pateikta medžiaga. Pusė grupės, skaitydami ieško argumentų “už”, kita pusė ieško stipriausių argumentų “prieš”. Argumentai užrašomi. Be to, vaikams išdalijama „Svarstymų procedūra“ ir dalomoji medžiaga, kurioje yra diskusijos ir refleksijos lapai. Mokytojas labai atidžiai seka, kad būtų laikomasi svarstymų procedūros:

1. **Įvadas** (pristatomas diskusijos planas, padalijama ir aptariama “Dalijamoji medžiaga – 1”, kurioje yra diskusijos taisyklės) – **1 minutė**;
2. **Medžiagos skaitymas** (išdalijama “Dalijamoji medžiaga – 2”. Kiekvienas pasižymi jam svarbius bei įdomius faktus arba įvykius) – **10 minučių**;
3. **Diskusijos mažose grupėse** (norėdami geriau suprasti medžiagą, diskutantai pasidalija mintimis, kurias pasižymėjo) – **10 minučių**.
4. **Diskusinio klausimo pateikimas** (užrašykite diskutuojamą klausimą lentoje ir priminkite diskutavimo taisykles) – **1 minutė**;

5. **Argumentų paieška** (grupeles padalinkite į 2 pogrupius: A ir B. Vienas pogrupis ieško argumentų “už”, kitas - “prieš” (“Dalijamoji medžiaga – 2” Užtikrinkite, kad kiekvienas turėtų bent po vieną argumentą) – **5 minutės**;
6. **Svarbiausio argumento pateikimas** (grupė A paaiškina palaikantį argumentą. Grupė B gali klausti paaiškinamuosius klausimus, tačiau nesiginčyti (**3 minutės**). Grupė B pateikia prieštaraujantį argumentą, o grupė A klausia paaiškinamuosius klausimus, bet nesiginčia (**3 minutės**). Grupės užsirašo viena kitos argumentus. Grupė, ieškojusi argumentų, palaikančių diskutuojamą teiginį, paaiškina kitai grupei savo argumentus. Tik paaiškina, tačiau **neįtikinėja**. Klausiančioji grupė, jeigu buvo kas neaišku, gali klausti paaiškinančius klausimus. **Neparodykite** nei savo **sutikimo**, nei savo **nesutikimo** su šiais argumentais. Ir atvirkščiai.
7. **“Atvirkštinė pozicija”** (viena grupelė apibendrina kitos grupelės poziciją (**2 minutės**), paskui atvirkščiai (**2 minutės**). Tuo parodoma, jog grupelės suprato viena kitą.
8. **Diskusija grupėse** (kiekvienas naudojami tuo, ką sužinojo iš teksto bei savo asmeniniu patyrimu – **7 minutės**. Tada užsirašoma tai, su kuo sutiko – **3 minutės**. Asmeninę nuomonę reikėtų įrašyti specialioje vietoje. Svarbu pastebėti, kad ne kiekvienas turi sutikti su grupės nuomone.
9. **Dalijasi savo mintimis su visa grupe** (išdalinkite “Dalijamąją medžiagą – 3” ir paprašykite atsakyti į šiuos klausimus (**5 – 10 minučių**):
  - Kokie buvo stipriausi abiejų pusių argumentai?
  - Kokių klausimų dar turite? Iš kur galėtumėte gauti papildomos informacijos?
  - Dėl kokių priežasčių ši diskusija yra svarbi demokratijai?
10. **Balsavimas/refleksija** (organizuokite balsavimą, kiek diskutantų sutiko su argumentais, kiek nesutiko, kiek dar neapsisprendusių) - **5 minutės**.

Veiklos pratęsimas (paklauskite, ką kiekvienas galėtų nuveikti, sprendžiant šią problemą).

Dalijamoji medžiaga 1

AR REIKETŲ ĮSTATYMO, RIBOJANČIO NEPILNAMEČIŲ BUVIMĄ VIEŠOSE VIETOSE PO TAM TIKROS VALANDOS?

Vis dažniau medikų pagalbos prireikia nepilnamečiams, nakties metu apsinuodijusiems alkoholiu bei narkotikais. Nusikaltimų, kuriuos padaro nepilnamečiai nakties metu, skaičius didėja.. Daug nepilnamečių įtraukiama į prostituciją. Šie ir panašaus pobūdžio pareiškimai jau seniai neramina Lietuvos visuomenę. Tėvai, pedagogai, politikai, aktyvūs piliečiai, svarstantys šią problemą ir ieškantys jos sprendimo, teisėtai kelia klausimą: **ar nereikėtų priimti įstatymo, ribojančio nepilnamečių buvimą viešosiose vietose tamsiuoju paros metu? Ar toks įstatymas apgintų vaiko ir visuomenės narių teises?**

Jaunimas mėgsta iki vėlumos laiką leisti įvairiuose klubuose, interneto kavinėse, kuriuose rūkoma, vartojamas alkoholis, platinami narkotinės medžiagos iki paryčių. Dažnai jų tarpe būna ir nepilnamečiai (*iš pasisakymų spaudoje*). Lietuvoje, padažnėjus situacijoms, kuriose nukenčia tiek patys paaugliai tiek ir aplinkiniai žmonės (nuo jaunuolių veiksmų), vis dažniau svarstoma galimybė įvesti tam tikrus draudimus arba ribojimus. Siūloma sekti kitų Europos šalių arba JAV miestų pavyzdžiu, kai draudžiama vaikams ir paaugliams iki 18 metų tamsiuoju paros metu pasirodyti viešojoje vietoje be suaugusiųjų palydos. Daugelyje šalių tai vadinamoji “Šeimos valanda”, kuri nustato tam tikrus ribojimus atsižvelgiant į miesto dydį ir specifiką, galiojančias normas ir turimą patirtį. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybė, rūpindamasi vaikų saugumu, ypač saugiu laisvalaikiu, inicijavo “Šeimos valandą”, kuri paskatintų tėvus rūpintis savo vaikais ir nepalikti jų be priežiūros vėlyvu paros metu. Buvo atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti gyventojų nuomonę apie “šeimos valandos” įvedimo būtinybę. “Baltijos tyrimų” duomenimis absoliuti dauguma vilniečių – 79 procentai pritaria “Šeimos valandos” įvedimui. Tokiam sprendimui nepritaria 19 proc., neturi nuomonės – 2 proc. Vilniaus gyventojų. Panašios nuomonių tendencijos vyrauja ir kitose Lietuvos vietovėse: “šeimos valandai” pritaria 70 proc. Visų Lietuvos gyventojų, kurie mano, jog žiemą ši valanda turėtų prasidėti 22 val., o vasarą – 23 val. Apklausos metu išaiškintos ir vietos, kuriose, gyventojų nuomone, vaikams pavojingiausia būti be suaugusiųjų priežiūros, kuriose dažniausiai nukenčia nepilnamečiai: tai traukinių ir autobusų stotys, miesto parkai, gatvės, alaus barai, koncertai ir šventės po atviru dangumi. Taigi teigiama, jog tokios valandos įvedimas

apsaugos arba sumažins smurto prieš vaikus ir jaunimą atvejų skaičių. Juo labiau, kad vaikams garantuojama „*teisė būti apsaugotam nuo smurto ir prievartos*“. Be to, tyrimai rodo, kad šiuo metu kai kuriuose JAV miestuose galiojančios taisyklės merų pritaria jai: 93% merų teigė, jog komendanto valanda yra vertingas įrankis policijai, - 88% merų teigė, jog dėl komendanto valandos gatvėse saugiau gyventojams.

Tačiau nemaža dalis Lietuvos piliečių nepritaria tokiems ribojimams, teigdami, jog tai prieštarauja žmogaus susirinkimų, laisvo judėjimo ir kt. teisėms. Kritikos neatlaiko ir argumentas, jog taip būtų mažinamas jaunimo nusikalstamumas. Juk nusikaltimus daro konkretūs asmenys (beje, įvairaus amžiaus), o ribojimų atveju būtų baudžiamas visas jaunimas. Tai – neteisinga! Reikia kovoti ne su jaunimui kylančių problemų pasekmėmis, o su jų priežastimis. O priežastis - tikrai ne į gatvę naktį grynu oru pakvėpuoti išėjęs penkiolikmetis vaikinukas ar interneto kavinėje elektroninį laišką kam nors siunčianti keturiolikmetė. Priežastys yra konkretūs nusikaltėliai ir prastai savo darbą atliekantys policininkai. „O šias priežastis, mano galva, spręsti paprasta: bausti nusikaltėlius, atleisti blogai dirbančius policininkus, o gerai dirbančius skatinti“ (*iš pasisakymų spaudoje*). Kalifornijoje (JAV) taip pat buvo atlikti tyrimai, kurių rezultatai leido palyginti jaunimo padaromų nusikaltimų skaičių prieš ir po komendanto valandos įvedimo. Nustatyta, kad komendanto valandos įvedimas nesumažina jaunimo nusikalstamumo, o kai kuriais atvejais netgi buvo pastebėtas staigus sunkių jaunimo padarytų nusikaltimų skaičiaus padidėjimas. Be to, įvedus apribojimus, tektų skirti daugiau lėšų šių apribojimų vykdymo priežiūrai, t. y. skirti papildomų policininkų etatų. O tai būtų nemenka našta ir taip silpnai Lietuvos valstybei. Jeigu būtų priimtas įstatymas, ribojanti nepilnamečių buvimą viešose vietose po tam tikros valandos įvesime įstatymą, tada net buvimas gatvėje pavyzdžiui, **23.10** bus traktuojamas kaip nusikaltimas už kurį galima bausti.

Todėl ir kyla klausimas mums visiems, ar reikėtų įstatymo, ribojančio nepilnamečių buvimą viešose vietose po tam tikros valandos?

Dalijamoji medžiaga 2

Diskusijos lapas

Svarbiausi faktai ir įdomiausios idėjos.....

.....
.....
.....
.....

Klausimas diskusijai: .....

.....

Grupė A: Priežastys, dėl kurių aš palaikau diskutuojamą klausimą:.....

.....
.....
.....

Grupė B: Priežastys, dėl kurių aš NE palaikau diskutuojamo klausimo.....

.....
.....
.....

Tai, dėl ko mes susitarėme savo grupėje.....

.....
.....
.....
.....

Mano asmeninė nuomonė.....

.....
.....
.....
.....

Dalijamoji medžiaga 3

Mokinių refleksijos lapas

Diskusija didelėje grupėje: ko mes išmokome?

Kokie buvo stipriausi abiejų pusių argumentai?

.....
 .....

Kokių klausimų dar turite? Kur galite gauti daugiau informacijos?

.....
 .....

Dėl kokių priežasčių diskusija šia tema yra svarbi demokratijai?

.....
 .....

Asmeninė refleksija

Kuris iš skaičių geriausiai nusakytų Tavo problemos supratimo lygį (apibrauk skaičių)

1 (labai supratau).....2.....3.....4.....5 (nelabai supratau)

Ką naujo sužinojai?.....

.....

Kas tau sekėsi diskusijos metu? Kaip galėtum patobulinti savo diskutavimo

gebėjimus? .....

.....

Ar pasimokei iš ko nors grupėje? Kaip galėtumėte patobulinti grupinio diskutavimo

gebėjimus? .....

.....

.....

Po kiekvienos diskusijos siūlytume sudaryti sąlygas mokinių refleksijai. Tai padėtų suprasti ar mokiniai suvokė diskutuojamą problemą, ar įgijo pilietinių žinių, ar ugdėsi pilietines vertybes. Refleksijai suintensyvinti siūlomi tokie klausimai:

1. Apibūdinkite kokį išpūdį jums padarė diskusija. Kodėl?
2. Kaip galėtumėte informuoti politikus apie diskutuojamą problemą?
3. Ką naujo sužinojote diskusijos metu? Ką dar norėtumėte sužinoti?
4. Tarp kokių demokratiškų vertybių kilo konfliktas Jūsų diskusijoje?
5. Paaiškinkite savo kaip piliečių vaidmenį šios dienos diskutuojamos problemos kontekste.
6. Ar diskusija yra prasmingas būdas daugiau sužinoti apie tam tikrą problemą? Paaiškinkite plačiau.
7. Kokios naudos turėjote iš šios diskusijos?
8. Ką naujo sužinojote iš naudotos diskusijų metodikos apie argumentavimą?
9. Ar ši problema yra svarbi visuomenei? Įvardinkite Jūsų nedalyvavimo šiuose svarstymuose pasekmes.
10. Ką nuveiktumėte norėdami įgyvendinti surastą šios problemos sprendimą?
11. Ar po diskusijos pasikeitė Jūsų nuomonė? Kodėl?
12. Jeigu būtumėte valdininkas, ar šią problemą spręstumėte kitaip?
13. Ką pirmiausiai informuotumėte apie šią problemą? Valdininkus? Bendruomenės narius?
14. Ko paklaustumėte valdininkų dėl diskutuojamos problemos?

REKOMENDUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

PRIEDAI